

Historisch tijdschrift

AANZET

jaargang 37 nr. 2

The first Krauts in America: Situation and Perception of German Settlers in seventeenth- and eighteenth-century North America

Franca Haug

De Grieks-Italiaanse oorlog: Spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië

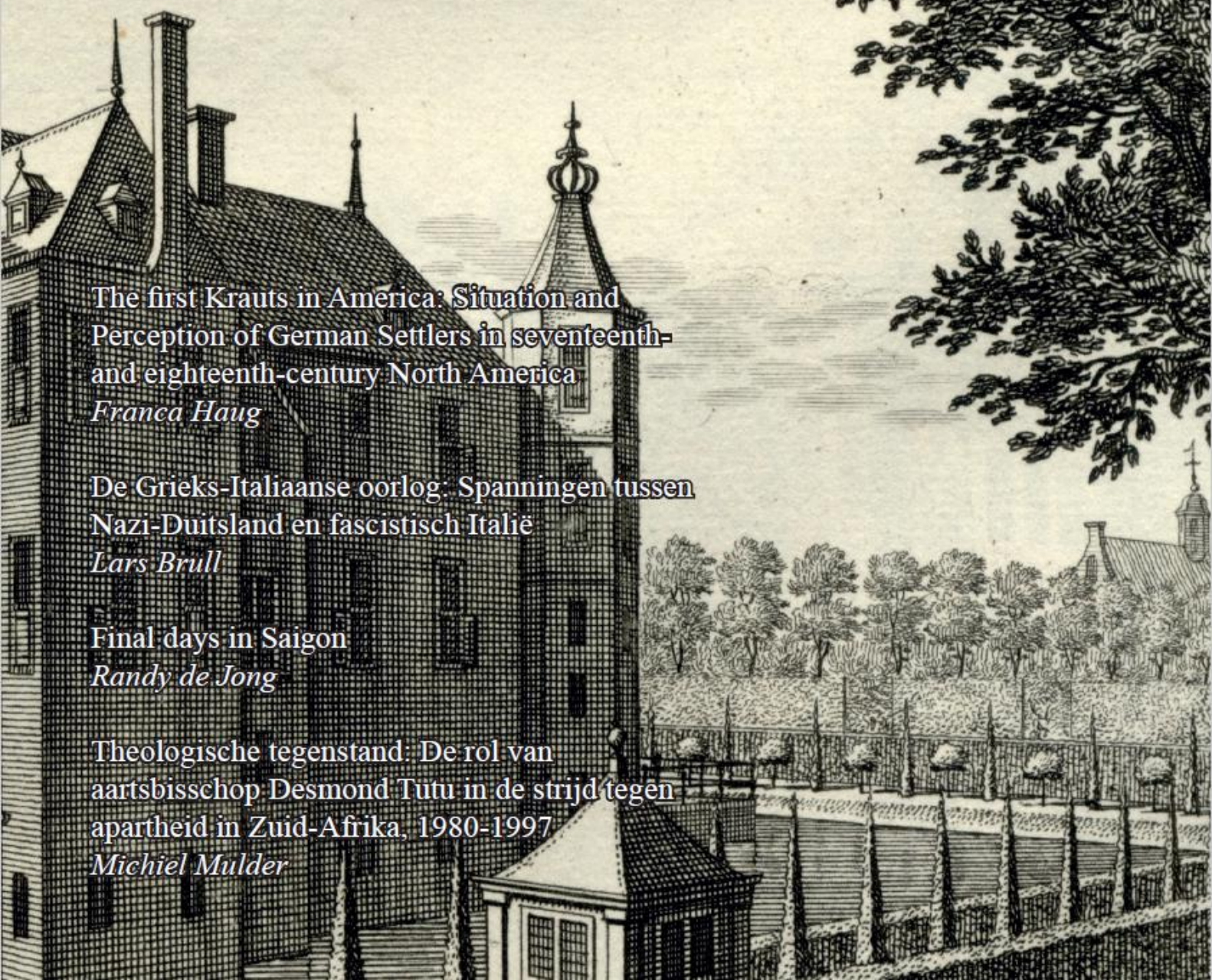
Ears Brull

Final days in Saigon

Randy de Jong

Theologische tegenstand: De rol van aartsbisschop Desmond Tutu in de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika, 1980-1997

Michiel Mulder

Beste lezer,

Voor u ligt het tweede nummer van de 37e jaargang van *Historisch Tijdschrift Aanzet*. Tijdens het maken van dit nummer mocht de redactie eindelijk weer zoals vanouds samen vergaderen op de Drift, iets waar ik als hoofdredacteur erg van heb genoten. Het heeft gezorgd voor wederom een interessant nummer, gestoken in een qua stijl vernieuwd jasje.

De artikelen brengen ons langs vier verschillende continenten. Om te beginnen met Franca Haug, die in haar artikel schrijft over de Britse perceptie van Duitse migranten in Noord-Amerika voor de negentiende eeuw. Franca concludeert dat die perceptie niet overeenkomt met de realiteit en stelt dat de Duitse migranten gediscrimineerd werden. Lars Brull geeft de spanningen weer die tijdens de Tweede Wereldoorlog ontstonden tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië, door toedoen van de Grieks-Italiaanse oorlog. In zijn artikel analyseert Randy de Jong de laatste dagen van de Vietnamoorlog. Randy probeert te achterhalen hoe het kan dat de Amerikaanse evacuatieën toen op chaos uitliepen. Ten slotte schrijft Michiel Mulder over de vorig jaar overleden Desmond Tutu, en hoe de Aartsbisschop zich met name op theologisch niveau inzette voor de afschaffing van de Apartheid.

Verder kent ook deze *Aanzet* weer verscheidene rubrieken. Dr. Renger de Bruin schrijft in de Hoe geschiedenis jij? over onderzoek doen naar adellijke geschiedenis, en geeft een inkijkje in hoe hij dit onderzoek uitvoert. Famke Tel-

man geeft aandacht aan het kabinet dat in 2022 aantrad en voor het eerst evenveel mannelijke als vrouwelijke ministers telt. Vanuit historisch perspectief, maar vooral met een blik op de toekomst, stelt Famke dat er om gendergelijkheid in de Nederlandse politiek te bereiken nog een lange weg te gaan is.

In de Beeldspraak schrijft Dirk Hooijer over een uitvinding die nu niet meer weg te denken is, maar in eerste instantie door niemand werd gezien: de klapschaats. In De passie van deelt Dr. Enno Maessen zijn passie voor stadsge-schiedenis en het bruisende Istanbul. Het nummer wordt afgesloten met drie boekrecensies.

Veel leesplezier!

Namens de redactie,

Wieger Lagerveld
Hoofdredacteur

Dear reader,

This is the second issue of the 37th volume of *Historisch Tijdschrift Aanzet*. As editor-in-chief, I'm very happy to say that while making this issue, we were finally able to meet on the Drift again. It has led to yet another interesting *Aanzet* issue, with an updated design.

The articles take us to four different continents. Starting with Franca Haug, who writes about the British perception of the Germans who migrated to North America before the nineteenth century. Franca concludes that most stereotypes were based on prejudice and that the early German settlers were discriminated against. In the second article Lars Brull looks into the tensions between fascist Italy and Nazi-Germany during the second world war, by looking at the Greco-Italian war. Randy the Jong writes about the final days of the Vietnam war. He tries to explain why the American evacuation devolved into chaos. In the fourth article, Michiel Mulder analyses the role that archbishop Desmond Tutu played, especially on the theologic level, in the fight against Apartheid in South Africa.

As usual, the articles are complemented by various rubrics. In the *Hoe geschiedenis jij?*, professor Renger de Bruin talks about his current research on nobility and provides insight into the various aspects involved in that field of historical research. Famke Telman touches on the Dutch cabinet which took office in 2022, and of which half of the ministers are women. From a historical

perspective, but more so looking to the future, Famke states that there is still a long way to go to achieve gender equality in Dutch politics.

In *Beeldspraak*, Dirk Hooijer introduces us to a historical invention that every speedskater uses nowadays, but which did not get much attention when it was founded: clap skates. Professor Enno Maessen shares with us his passion for urban history and the diversity of Istanbul in *De passie van*. Finally, the issue contains three book reviews.

Have fun reading!

On behalf of the editorial board,

Wieger Lagerveld
Editor-in-chief

UHSK

Historisch Tijdschrift Aanzet is opgericht in 1982. Sinds 2000 wordt het tijdschrift uitgegeven door de Utrechtse Historische Studentenkring. Deze jaargang bestaat uit drie nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De Aanzetredactie bestaat uit studenten Geschiedenis die op vrijwillige basis werken.

De redactie heeft ernaar gestreefd rechthebbenden van copyright te achterhalen. Zij die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten worden vriendelijk verzocht contact op te nemen.

POSTADRES

Historisch Tijdschrift Aanzet
Drift 6
3512 BS Utrecht

ONLINE

redactie.aanzet@gmail.com
www.aanzetonline.nl

ABONNEMENTEN

Sluit een abonnement af door een email te sturen naar redactie.aanzet@gmail.com.

Een jaarabonnement kost 10,-.

Een steunlid betaalt 15,-.

Losse nummers zijn op aanvraag beschikbaar en kosten 5,-.

Rek. nr.: NL45 TRIO 0379 4550 80

t.n.v. UHSK Utrecht

o.v.v. het gewenste abonnement

HOOFDREDACTIE

Wieger Lagerveld

EINDREDACTIE

Steven de Boer
Maud Roelse

WEBREDACTIE

Omar Bugter

VORMGEVING

Noemi Suter

REDACTIE

Dirk Hooijer, Maryse Kluck, Floor Schuurmans, Famke Telman, Fabienne van Wijngaarden, Freek Wolter, Dasja Zonneveldt

REDACTIERAAD

Dr. Sarah Carmichael, prof. dr. Annelien de Dijn, dr. Marijke Huisman, prof. dr. Jacco Pekelder, dr. Carine van Rhijn en dr. Saskia Stevens

OMSLAG

Gezicht op Slot Zuylen. Prent door Daniel Stopendaal, 1718-1719. Bron: Collectie Het Utrechts Archief nr.

4 Redactioneel
Wieger Lagerveld

ARTIKELEN

8 The first Krauts in America
Franca Haug

20 Spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië
Lars Brull

34 Final days in Saigon
Randy de Jong

47 De rol van aartsbisschop Desmond Tutu in de strijd tegen
apartheid in Zuid-Afrika
Michiel Mulder

RUBRIEKEN

17 Hoe Geschiedenis Jij?
Renger de Bruin

30 Beeldspraak
Dirk Hooijer

42 De passie van... Enno Maessen
Fabienne van Wijngaarden

55 Inzet
Famke Telman

RECENSIES

58 Feminisms
Fabienne van Wijngaarden

60 The Europeans
Noemi Suter

62 Slavernij en de stad Utrecht
Maud Roelse

THE FIRST KRAUTS IN AMERICA

Situation and Perception of German Settlers in seventeenth- and eighteenth-century North America

Fig. 1: European migrants arriving in North America. Source: National Gallery of Art, Washington D. C., online collection, <https://bit.ly/3HuUgHm>.

Franca Haug

This paper aims to shed light on the British perception of the Germans who migrated to North America before the nineteenth century and to explore the extent to which those perceptions reflected reality. It demonstrates that the Anglo-majority in North America discriminated against the early German settlers, whom they characterised as uneducated, unintelligent, and self-segregating. Most of the stereotypes were based on prejudice, the misunderstanding of the alien culture, and the struggles German migrants faced in North America, which Franca Haug points out can be explained by the theory of Othering.

The United States of America has often been described as a “melting pot of nationalities” and a “nation of immigrants”.¹ This narrative stands in strange contradiction to it having a long history of exclusion, Othering and discrimination of certain nationalities.² Even before the independence of the United States, in the early days of European settlement in North America, discrimination was a core aspect of communal life. The first German settlers (before there was a German nation-state) came to North America in the late seventeenth century. They were a minority and were discriminated against by the British settlers. Sentiments expressed stated that they were unintelligent, uneducated, segregated themselves, and would Germanize the colony.³ This article ultimately aims to discover how the Germans that migrated to North America before the nineteenth century were perceived by the British settlers and in how far these perceptions reflected reality.

Early German migration to North America is an issue that has not received much academic attention. Furthermore, much of the research that has been done is based on primary sources written by colonists with strong anti-German bias, such as Benjamin Franklin, one of the

founding fathers of the United States.⁴ In this article, I contextualize and refute some of these perspectives by analyzing who these early German migrants were, why they migrated, and how they lived upon arrival in North America. I draw on research done by academics, such as the German scholar Bernd Brunner, whose works focus on German immigration to North America from the seventeenth to the twenty-first century.

To explain why the British settlers had such negative views of the German migrants, I draw on the theory of Othering. This theory states groups create themselves in opposition to others. A group establishes its identity by asserting what the other, opposing group is.⁵ The English settlers constructed the image of the German migrants as a group of uneducated, cruel, separate, segregating people, to create their own group identity. The theory of Othering originally stems from philosophy, but was coined in postcolonial theory. One of the founders of postcolonial studies, the Palestinian-American scholar Edward Said, used the theory in his book *Orientalism*, published in 1978, to analyze how the West constructs the Orient as “other in a reductionist, distancing and pathologizing way”.⁶

By researching the perceptions of early German migrants, we may receive

1 Jillian Steinhauer, “The Much-Vaunted American Melting Pot, Cracks and All,” *The New York Times*, January 16, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/01/16/arts/design/arrivals-immigration-exhibition-review.html>.

2 Ibidem.

3 Farley Grubb, “German Immigration to Pennsylvania, 1709 to 1820,” *The Journal of Interdisciplinary History* 20, no. 3 (Winter 1990): 418.

4 Ibidem.

5 Maria Todorova, “Is ‘the Other’ a useful cross-cultural concept? Some thoughts on its implication to the Balkan region,” *Internationale Schulbuchforschung* 21, no. 2 (1999): 163.

6 Sune Jensen, “Othering, identity formation and agency,” *Qualitative Studies* 2, no. 2 (2011): 64.

important insights into contemporary migration and its representation by the majority culture. Some parallels can be drawn between the journeys and perceptions of early German migrants and asylum seekers in the United States today.⁷ The reasons for leaving one's place of birth are similar: escaping (religious) persecution and hoping for an (economically) better future.⁸ The reception in the new land is similar: suspicion, anti-migrant attitudes, economic competition, and locals being worried that a counterculture is being founded.⁹ These similarities are interesting to note, but an in-depth comparative study needs to be conducted to receive more insight into the comparison.

Reasons for Migration

Alongside the British, Germans made up the largest immigrant group traveling to North America, most of them landing in Pennsylvania.¹⁰ By analyzing what kind of people migrated from German-speaking lands and the reasons for their migration, we can more accurately judge whether later perceptions of the German migrants were correct. The first German migrants joined travel groups consist-

ing almost entirely of people from other countries. Some Germans were already in Jamestown, the first English colony in the 'New World'.¹¹ In 1689, the first entirely German group boarded the ship *Concord*. They were Quakers fleeing repression and persecution they faced for being a Christian sect and refusing to participate in military service.¹² Most of the other Germans that migrated before the nineteenth century came from

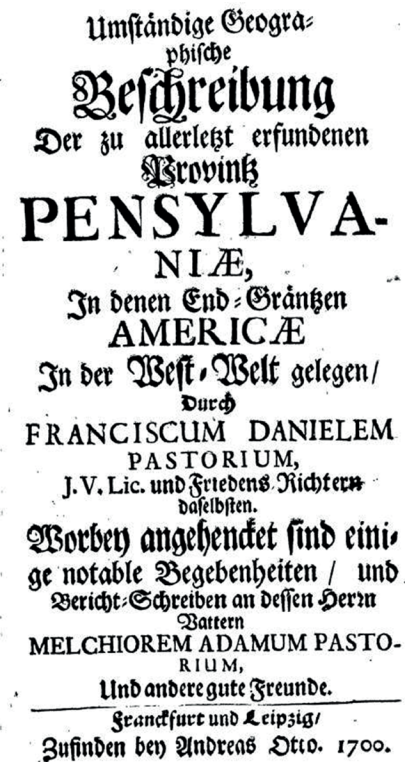

Fig. 2: Frontispiece of one of Francis Daniel Pastorius' reports about Pennsylvania, 1700. Source: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, <https://bit.ly/3HC66iL>.

11 Bernd Brunner, *Nach Amerika: Die Geschichte der Deutschen Auswanderung* (Munich: Beck, 2009), 11.

12 Ibidem, 12-3.

7 Roxanne Dunbar-Ortiz, "Not a Nation of Immigrants," *Monthly Review*, September 01, 2021, <https://monthlyreview.org/2021/09/01/not-a-nation-of-immigrants/>.

8 William O'Reilly, "Working for the Crown," *Journal of Modern European History* 15, no. 1 (2017): 135.

9 Glenn Weaver, "Benjamin Franklin and the Pennsylvania Germans," *The William and Mary Quarterly* 14, no. 4 (October 1957): 536-8.

10 Grubb, "German Immigration," 417.

the Palatine region in the southern Rhineland and were escaping conditions of poverty.¹³ This led to the term ‘poor Palatines’ being used to describe German migrants.¹⁴ The first wave of German migrants, which arrived in North America between 1683 and 1709, was small, only containing 300 people. Later migration waves were much more extensive.¹⁵

Migrants would travel via Rotterdam to London, where they would spend days or weeks in tent camps under unsanitary conditions, facing attacks from locals waiting to board the ship to America.¹⁶ The boat journey would take approximately 75 days.¹⁷ Travel was not only long, but it was also very “expensive, easily exceeding half of a year’s ... income for many adult migrants”.¹⁸ Furthermore, migrants were leaving behind their families and social networks. They did not know what awaited them in the foreign land and their future was uncertain.¹⁹ Due to these difficulties, the attraction of the ‘New World’ coupled with possi-

ble harsh conditions at home must have been very compelling to convince migrants to make the journey.

The reasons for migration were varied and both push-and-pull factors played an important role, frequently interacting with one another. Agents working for the British Crown tried to entice people from other countries to move to the newly created colonies because they needed the labor.²⁰ This need for workers led to the passing of the Naturalization Acts in 1671 and 1680, which allowed Germans to become citizens of the colonies.²¹ Advertising activities financed by the British government were a factor ‘pulling’ German migration, promising free passage, adventure, fertile land, money, and freedom. Importantly, these efforts worked and “throughout Europe, America quickly became synonymous with exoticism and adventure”.²² Letters from other family members and friends that had already migrated served as further motivation. These letters frequently contained “exaggerated claims of success and triumph against the wilderness”.²³ The more people migrated the more letters were sent, further increasing immigration flow.²⁴ Travel literature was another important incentive persuading people to migrate to the

13 Grubb, “German Immigration,” 434.

14 Brunner, *Nach Amerika*, 21.

15 Margo Lambert, “Mediation, Assimilation, and German Foundations in North America: Francis Daniel Pastorius as Cultural Broker,” *Pennsylvania History: A Journal of Mid-Atlantic Studies* 84, no. 2 (Spring 2017): 142.

16 Jan Plamper, *Das Neue Wir: Warum Migration dazugehört, eine andere Geschichte der Deutschen* (Frankfurt: S. Fischer, 2019), 31.

17 Ibidem, 13.

18 Farley Grubb, “Babes in Bondage? Debt Shifting by German Immigrants in Early America,” *The Journal of Interdisciplinary History* 37, no. 1 (Summer 2006): 1.

19 Brunner, *Nach Amerika*, 8.

20 O’Reilly, “Working for the Crown,” 130.

21 Brunner, *Nach Amerika*, 16.

22 William O’Reilly, “Conceptualizing America in Early Modern Central Europe,” *Pennsylvania History: A Journal of Mid-Atlantic Studies* 65, *Explorations in Early American Culture* (1998): 108.

23 Ibidem, 113.

24 Ibidem.

‘New World’. Of these publications, Daniel Falckner’s book *Curieuse Nachricht von Pennsylvania in Norden-America*, published in 1702, was one of the most widely read and is credited with inspiring a wave of migration.²⁵

Religious persecution was one big factor ‘pushing’ people to migrate. Small Christian sects were facing increasing oppression in Europe and some adherents decided to leave Europe. Agents of empire, business people trying to profit from colonial ventures, reacted to this important push factor and began advertising the religious toleration that existed in the newly founded colonies.²⁶ However, religious minorities only made up ten percent of all German immigrants in Pennsylvania in the late eighteenth century.²⁷ Many other individuals were ‘pushed’ to migrate by economic factors. Unfavorable inheritance laws and declining agricultural opportunities led to many people leaving Europe to better their financial situation. This was especially true for the Palatines, whose region had been destroyed by succession wars, occupied by the French, and devastated by the harsh winter of 1609-1610.²⁸

Life after Arrival

To contextualize the perceptions other settlers had of the German migrants, it is crucial to analyze how the Germans lived after arriving in the ‘New World’. After arrival, many Germans became servants. They had sold “their future labor

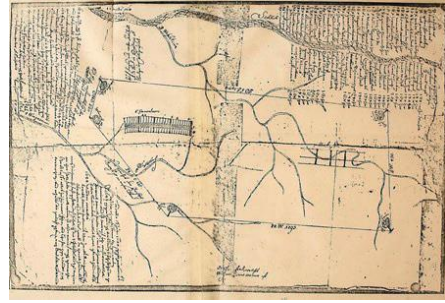

Fig. 3: Map of Germantown, 1688. Source: Flickr, Internet Archive Book Images, <https://bit.ly/3huVQhV>.

in America to finance their passage expense”.²⁹

Most Germans settled in Pennsylvania.³⁰ Already in the eighteenth century, the state had German street signs and various German establishments.³¹ This was necessary because in the first decades of settlement few Germans could speak English. Instead, they spoke ‘Pennsylvania Dutch’, a mixture of different German dialects and some English words.³² Besides the language barrier, they were also isolated from other settlers by the fact that in the eighteenth century most Germans did not become citizens, even though the Naturalization laws would have allowed them to.³³

Germantown, roughly two hours walking distance from Philadelphia, was considered the ‘German capital’.³⁴ It had been founded by the German Franz Pastorius and thirteen Quaker families from Krefeld. Pastorius created the city “to be separate from the English inhabitants, in

29 Grubb, “Babes in Bondage,” 1.

30 Grubb, “German Immigration,” 417.

31 Weaver, “Benjamin Franklin,” 536.

32 Plamper, *Das Neue Wir*, 30.

33 Weaver, “Benjamin Franklin,” 539.

34 Ibidem, 536.

25 Brunner, *Nach Amerika*, 18.

26 O’Reilly, “Working for the Crown,” 135.

27 Brunner, *Nach Amerika*, 19.

28 Ibidem.

order to be free from ‘all oppression’”.³⁵ Germantown attracted many German immigrants first arriving in North America.³⁶ In 1689, Germantown received city rights and the community wrote its constitution.³⁷ The Germans living in Germantown traded with Native Americans living around the settlement, which was a source of suspicion to many of the English settlers.³⁸ Furthermore, the Quakers were strongly opposed to slavery, because it was incompatible with their religious beliefs. Pastorius, the first mayor of Germantown, even wrote the first protest note against slavery, stating that all humans should be treated the same regardless of sex and skin color, and that black people should not be enslaved.³⁹ Even though Germantown was a hub for Germans, most Germans did not live in the cities, instead choosing to inhabit “more or less isolated districts”, which led to them being somewhat unaware of developments in the cities.⁴⁰

British perceptions of the German migrants

British settlers had differing perceptions of their German counterparts. Much of modern scholarship has been based on primary sources written by English colonists with strong anti-German bias, which is why it is essential to refute and contextualize some of these perspecti-

ves.⁴¹ Benjamin Franklin, who “seldom spared words in pointing out the political immaturity and social incivility of the Germans”, has been especially influential in establishing a negative view on the early German settlers.⁴²

One common perception was that the Germans isolated themselves, taking little interest in the social life of cities and being “too fond of their own language”.⁴³ In his text *Observations Concerning the Increase of Mankind, Peopling Of Countries, Etc.* (1751) Benjamin Franklin wrote:

Why should the Palatine Boors be suffered to swarm into our Settlements, and by herding together establish their Language and Manners to the Exclusion of Ours? Why should Pennsylvania ... become a Colony of Aliens, who will shortly be so numerous as to Germanize us instead of our Anglicizing them.⁴⁴

This fear of Germanization, deriving from xenophobia and misunderstanding of the alien culture, caused the British to put much effort into ‘anglicizing’ the Germans. English schools were established for the Germans to attend, but because of German opposition and consequently low attendance, the last

35 Lambert, “Mediation, Assimilation, and German Foundations,” 148.

36 Ibidem, 145.

37 Brunner, *Nach Amerika*, 15.

38 Ibidem.

39 Ibidem, 15-6.

40 Weaver, “Benjamin Franklin,” 540.

41 Grubb, “German Immigration,” 418.

42 Weaver, “Benjamin Franklin,” 536.

43 O’Reilly, “Conceptualizing America,” 103.

44 Benjamin Franklin, “Observations Concerning the Increase of Mankind, Peopling of Countries, Etc.,” *Perspectives in Biology and Medicine* 13, no. 4 (Summer 1970): 475, Project MUSE.

one closed in 1763.⁴⁵ The idea that the German migrants refused to learn the English language is a misconception, though. Especially the migrants arriving in the first wave and the ones living in Germantown tried to learn the language and assimilate to Anglo-American culture.⁴⁶ Pastorius encouraged other migrants to learn the language and founded a school in Germantown in which children were taught in English.⁴⁷

German settlers were frequently described as uneducated and unintelligent. Franklin stated: "Those who come hither are generally the most stupid of their own nation."⁴⁸ This view is interesting because on average German migrants were much more educated than English settlers. By the 1770s, over 80 percent of the German migrants arriving in North America were literate. High school fees made it difficult for parents to pass on the high literacy rate to their children, which is probably where the misconception derived from.⁴⁹ In March 1787, a German college, somewhat ironically named Franklin College, was established, proving that the German community had an interest in education.⁵⁰

45 Weaver, "Benjamin Franklin," 540-1.

46 Lambert, "Mediation, Assimilation, and German Foundations," 143.

47 Ibidem, 155-6.

48 Benjamin Franklin, "The German Language in Pennsylvania," in: James Crawford (ed.), *Language Loyalties: A Source Book on the Official English Controversy* (Chicago: University of Chicago Press, 1992) 18-20.

49 Grubb, "German Immigration," 429-31.

50 Weaver, "Benjamin Franklin," 558.

German settlers were frequently described as uneducated and unintelligent

German migrants were often described as being peasants and occupationally unskilled. This is fascinating because the average German migrant was more skilled than settlers from other countries.⁵¹ German migrants were not "predominantly farmers as many scholars have claimed; farming may have been pursued after immigration because of favorable opportunities in America and not because of past experience".⁵²

Many primary and secondary sources describe the intrafamily debt-shifting that early-German migrants were seemingly engaged in, insinuating that they were cruel and selfish. Debt-shifting meant that instead of selling themselves into servitude to pay for their passage, they sold their children into servitude. According to available primary sources, Germans did this frequently. However, when one analyzes the individual sources, one is soon able to establish a clear motive behind this narrative, namely, to dissuade Germans from migrating. In reality, debt-shifting did not occur often.⁵³ Furthermore, debt-shifting only occurred more frequently for German passengers than for others, because German migration was more family-orientated.⁵⁴

Another common perception of German migrants was that they were paci-

51 Grubb, "German Immigration," 435.

52 Ibidem, 431.

53 Grubb, "Babes in Bondage," 1-34.

54 Ibidem, 3.

fists.⁵⁵ This opinion reflects the religious views of big parts of the German community. However, only ten percent of German migrants were part of such religious communities.⁵⁶ Thus, the perception of all of them as ‘peace-loving’ may have been inaccurate.

Although some of these perceptions “were biased by prejudice, mistrust, or a misunderstanding of an alien culture”, it is also important to note that some of them “accurately reflected difficulties Germans experienced after settling in the New World”.⁵⁷ Many Germans could not continue pursuing their former occupation and instead adapted to conditions in North America and became farmers. Considering they lived in a country where the majority of people spoke a foreign language, the creation of entirely German communities makes sense.⁵⁸

North America and Othering

There is this notion of the United States of America being a “nation of immigrants”. This narrative was invented in the mid-twentieth century, and its main ambassador was the then U.S. Senator John F. Kennedy, who wrote a book entitled *A Nation of Immigrants* in 1958.⁵⁹ This concept is not only problematic and revisionist, as it excludes the experiences of Native Americans and people

descending from enslaved Africans.⁶⁰ It is also factually incorrect. As we have seen throughout this article, exclusion and xenophobia were part of the colonial settlement in North America from the outset. Germans, among other migrant groups, were met with bias and prejudice for a very long time. This can be explained through the theory of Othering, which states that cultural and social groups form themselves in opposition to ‘others’. “Articulating any cultural identity ... inevitably silhouettes itself against a contrastive background of otherness.”⁶¹ By framing the early German migrants as a group of uneducated, cruel, separate, segregating people, the English colonists were able to establish their own group identity.

Some of these perceptions were biased by prejudice, mistrust, or a misunderstanding

Over time, the German community began assimilating and integrating. They gradually started using the English language, wearing English-style clothes and filling political positions.⁶² It was only during the interwar period, however, that Germans, and southern and eastern European immigrant groups, “saw their identity based on nationality fade, and as a result of tensions with African Americans, coalesced into a

55 Weaver, “Benjamin Franklin,” 539.

56 Brunner, *Nach Amerika*, 19.

57 Grubb, “German Immigration,” 430.

58 Ibid., 431.

59 Dunbar-Ortiz, “Not a Nation of Immigrants.”

60 Ibidem.

61 Todorova, “The Other,” 163.

62 Weaver, “Benjamin Franklin,” 551.

white identity group”.⁶³ Before this, Americans with German heritage had not been considered entirely white. Benjamin Franklin even referred to them as having “a swarthy Complexion” in one of his texts.⁶⁴ This assimilation process was also facilitated by the anti-German hysteria which took place during World War I. German-Americans faced prosecution and extreme discrimination during this period and as a consequence most chose to give up all connection to their German heritage.⁶⁵

Conclusion

The Anglo-majority in North America discriminated against the early German settlers. They described them as uneducated, unintelligent, and self-segregating. Most of the stereotypes were based on prejudice, the misunderstanding of the alien culture, and the struggles German migrants faced in North America. For example, early German settlers were more educated than English settlers, but they struggled passing the education level on to the next generation, due to high school fees.

Many of the sentiments expressed by British colonists, such as Benjamin Franklin, can be explained through the theory of Othering. The majority group fears “that when certain immigrants settle in America ... the way ‘they’ live puts ‘us’ and our way of life at risk”.⁶⁶ Over time,

people with German ancestry integrated into the majority culture, but discrimination and exclusion of groups based on their migration background continues in the U.S. until today. The fears, assertions, and opinions on immigration are very similar to those in the past. Nativists often assert that immigrants do not integrate well enough, that they are too connected to their homeland, and that they have below-average intelligence.⁶⁷ As soon as people with German heritage merged into the majority group, new ‘others’ were established that they could frame themselves against. Americanness is artificial, “it’s something you become, a product of invention”.⁶⁸

Franca Haug is an Australian-German history student specializing in Conflict, Violence, and Security. She is currently in the second year of her bachelor’s degree. Her family’s migration background as well as her German heritage contributed to her interest in (German) migration.

Exclusion and xenophobia were part of the colonial settlement from the outset

63 Ronald Bayor, “Another Look at ‘Whiteness’: The Persistence of Ethnicity in American Life,” *Journal of American Ethnic History* 29, no. 1 (Fall 2009): 13.

64 Franklin, “Observations,” 475.

65 Plamper, *Das Neue Wir*, 39.

66 Ibidem, 28.

67 Charles Jaret, “Troubled by Newcomers: Anti-Immigrant Attitudes and Action during Two Eras of Mass Immigration to the United States,” *Journal of American Ethnic History* 18, no. 3 (Spring 1999): 10; 14–5.

68 Steinhauer, “American Melting Pot.”

Een onderzoek naar de adel

Afb. 1: Gezicht op Slot Zuylen. Prent door Daniel Stopendaal, 1718-1719. Bron: Collectie Het Utrechts Archief nr. 135593.

Renger de Bruin

In this Hoe geschiedenis jij? professor Renger de Bruin talks about historical research on a specific subject: the nobility. He does so by introducing his two current studies, one on the nobility in the province of Utrecht and the other on members of the Bailiwick of Utrecht of the Teutonic Order, between 1640 and the midpoint of the twentieth century. Renger touches on the different sources and research methods used, but also on the role and position of nobles through time.

Sinds 2017 werk ik bij de afdeling Economische en Sociale Geschiedenis aan het onderzoeksproject 'Nieuw licht op de adel'. Dat heeft twee sporen: de geschiedenis van de adel in de provincie

Utrecht, vanaf de vroege middeleeuwen tot heden, en een onderzoek naar de leden van de Ridderlijke Duitse Orde (RDO), Balije van Utrecht, tussen 1640 en het midden van de twintigste

eeuw. Het project past goed in het afdelingsprofiel, op het thema ongelijkheid. Adel is in wezen een ultieme vorm van ongelijkheid, een onderscheid op basis van geboorte. In zijn programma over de maatschappelijke kloof sprak Sander graaf Schimmelpenninck daarover met zijn ouders aan de keukentafel in het familiekaasteel. Daniela Hooghiemstra bracht daar tegenin: ‘Die adellijke bofkon-
ten zitten bij een oude kachel.’¹ Dat er onder edellieden ook vroeger financiële problemen waren, ben ik in mijn onderzoek meermaals tegengekomen. Zo moest Willem René van Tuyll van Serooskerken, een jongere broer van Belle van Zuylen, het familiekaasteel in 1803 te huur zetten. Anderen moesten hun stamslot zelfs verkopen.

Adel is een ultieme vorm van ongelijkheid, gebaseerd op geboorte

Ik werk samen met collega’s die het investeringsgedrag van de Nederlandse elite tussen 1780 en 1940 bestuderen en daarbij kijken naar de relatie tussen rijkdom en politieke macht. Al deze onderzoeken beogen meer inzicht te krijgen in het verschijnsel elite. Juist nu er veel discussie is rond elites, is het van belang door grondig onderzoek scherp te krijgen wat elite is, hoe die is samengesteld en hoe die zich in de tijd heeft ontwikkeld. Zoals gezegd is adel al een elite op zich en de RDO is weer een elite

binnen een elite. Deze vroegere kruisridderorde heeft zich tot op heden kunnen handhaven. Alleen telgen uit oude adellijke families kunnen toetreden en tot nog niet zo lang geleden moest je vier grootouders hebben uit families die al voor 1795 aantoonbaar van adel waren.

Het onderzoek naar de leden van de RDO is een zogeheten prosopografisch onderzoek, ook wel collectieve biografie genoemd. Van alle leden van een groep, in dit geval de RDO-ridders tussen 1640 en 1950, worden zo veel mogelijk gegevens verzameld, om daaruit patronen in politieke macht, rijkdom, huwelijken, godsdienstige beleving of culturele interesse te ontwaren. Genealogische literatuur, familiearchieven, archieven van instellingen als Provinciale Staten en het rijke archief van de Orde zelf vormen de voornaamste bronnen. De geschiedenis van de Utrechtse adel wordt hoofdzakelijk geschreven aan de hand van bestaande literatuur, met aanvullend archiefonderzoek.

Beide onderzoekstrajecten volgen een groep die lange tijd een leidende positie heeft ingenomen. Bij de Utrechtse adel kijk ik met name welke families opkwamen, welke uit de top verdwenen en welke het lang wisten vol te houden. De primaire invalshoek is de adel als politieke elite en daarom zal de samenhang met de bestuursstructuren een belangrijk element vormen. De inbedding in het historisch debat over elites zal het vertellen van een verhaal geenszins in de weg staan. Er zal juist veel aandacht zijn voor persoonlijke details. Om een voorbeeld te noemen: toen de vijftiende-eeuwse edelman Jacob van Gaasbeek zijn enige zoon met een paardentuig sloeg, omdat de jongen niet ridderlijk genoeg in het

¹ Daniela Hooghiemstra, ‘Die adellijke bofkon-
ten zitten bij een oude kachel’, *NRC Handels-
blad*, 6 februari 2022.

zadel zat, en hem daarmee dodelijk verwondde, maakte hij letterlijk in één klap een einde aan de dynastieke ambities van het rijkste en machtigste Utrechtse adelsgeslacht. De Zuylen-clan, waartoe Gaasbeek behoorde, was opgekomen vanaf de twaalfde eeuw en was in de veertiende eeuw dominant geworden in de regio, maar moest hierna andere families voor zich dulden. De opkomst van geslachten was een langzame weg, terwijl de neergang plotseling kon geschieden als gevolg van een enkele misstap.

Door de politieke invalshoek en de aard van het bronnenmateriaal zullen mannen prominenter uit de onderzoeksresultaten naar voren komen dan vrouwen. Vrouwen komen vanwege de taakverdeling tussen de seksen, zoals die tot ver in de twintigste eeuw bestond, in de bronnen vooral voor als huwelijks-partner, moeder of dochter. Overigens waren dat essentiële rollen voor de adel, die bepaald wordt door geboorte. Adellijke dames die er door hun persoonlijke inzet uitspringen, zullen echter ruime aandacht krijgen: van de strijdbare Bertha van Heukelom, die aan het eind van de dertiende eeuw het kasteel van IJsselstein verdedigde, via de energieke Margaretha Turnor, die rond 1675 de steigers opklom om toe te zien op de herbouw van Kasteel Amerongen, tot de bekende achttiende-eeuwse schrijfster Belle van Zuylen, geboren Isabella Agneta Elisabeth van Tuyll van Serooskerken, die veel kritiek had op de adel en adellijke gebruiken, zoals de jacht.

Belle toonde haar onafhankelijkheid door diverse adellijke huwelijkskandidaten af te wijzen en uiteindelijk met een Zwitserse huisleraar te trouwen. De adellijke huwelijken dienden tot

versterking van het netwerk, het familiekapitaal of in het geval van de RDO om kwalificatie van de volgende generatie te garanderen. De meesten trouwden binnen het eigen milieu, maar dat was geen uitgemaakte zaak. Diverse Utrechtse edelen en RDO-ridders trouwden met niet-adellijke meisjes. Dat vrouwen ook geen willoze werktuigen waren, blijkt wel uit het voorbeeld van Belle. Haar houding werd nog redelijk geaccepteerd door de familie, maar zelfs in geval van actief verzet konden geliefden uiteindelijk hun zin krijgen. Heel triest is het verhaal van de zeventiende-eeuwse Maria van Wassenae, de jongere zuster van een RDO-lid, die verliefd werd op de bediende van een Duitse gast van haar vader. Zij werd door pa opgesloten in het kasteel, door haar broers mishandeld, ontsnapte, kwam in een gekkenhuis terecht, maar trouwde uiteindelijk toch met haar geliefde. Helaas leefden zij niet lang en gelukkig: zij overleed al binnen een paar jaar.

Onderzoeksresultaten presenteer ik op internationale congressen, vooral in Oost-Europa

Met de huwelijken van de ridders was ik net bezig, toen de redactie van *Aanzet* mij vroeg om een stukje over mijn onderzoek te schrijven. Een lezing hierover, vorig jaar gehouden op een congres in Polen, moet verschijnen in de *conference proceedings*. Diverse aspecten van het RDO-onderzoek presenteer ik op internationale congressen. Voor de studie naar de geestelijke ridderorden (Tempeliers, Johannieters en Duitse Orde)

is veel belangstelling in Duitsland, Polen en de Baltische staten, maar ook in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Behalve voor een wetenschappelijk forum presenteer ik de onderzoeksresultaten voor een breder publiek, zoals historische verenigingen. Uiteindelijk zullen beide sporen uitmonden in een omvangrijke monografie. Het boek over de RDO-leden zal over enkele jaren verschijnen, maar dat over de Utrechtse adel wordt volgend jaar mei gepresenteerd, bij de opening van een tentoonstelling op Kasteel Amerongen en de lancering van een documentaire van RTV Utrecht. Amerongen is een mooie plek voor de presentatie, als voorbeeld van het rijke erfgoed dat de adel heeft nagelaten.

Dr. Renger de Bruin studied history in Utrecht. He worked at the Universities of Utrecht, Leiden and Greifswald before joining the Centraal Museum Utrecht in 1994. He was also a Professor of Utrecht Studies. Since 2017 he has been a senior researcher at the Department of History and Art History of Utrecht University.

Kasteel Amerongen is een mooi voorbeeld van het rijke adellijke erfgoed

De Grieks-Italiaanse oorlog

Spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië

Afb. 1: Benito Mussolini en Adolf Hitler staan samen op een tribune tijdens Mussolini's officiële bezoek aan München, 1937. Bron: Muzej Revolucije Narodnosti Jugoslavije, <https://bit.ly/3K4ZgDJ>.

Lars Brull

With his research, Lars Brull contributes to the historical debate about the relationship between fascist Italy and Nazi-Germany. Although often the collaboration is emphasised, Lars focusses his research on the tensions between fascist Italy and Nazi-Germany, by looking at the Greco-Italian war (1940-1941). He states that the war caused tension because of opposing interests, negative reactions in Nazi-Germany and the fact that fascist Italy became a satellite state of Nazi-Germany.

De Duitse Rijkskanselier en Zijne Majesteit de Koning van Italië en Albanië, keizer van Ethiopië, zijn van mening dat de tijd is gekomen om door middel van een plechtig pact de nauwe vriendschapsband en affiniteit tussen het nationaalsocialistische Duitsland en het fascistische Italië te bevestigen.¹

Het bovenstaande citaat is afkomstig uit het Staalpact, een militaire en politieke alliantie tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië, dat ondertekend werd in mei 1939. Dit pact was het begin van de nauwe samenwerking tussen beide landen.²

Historici zoals Ernst Nolte en Enzo Traverso beschouwen de nauwe samenwerking tussen fascistisch Italië en Nazi-Duitsland vanuit het idee van een 'Europese Burgeroorlog'. Volgens hen was Europa in de periode 1914-1945 verwickeld in een burgeroorlog tussen fascist en communisten waarin de fascist en communisten één blok vormden.³ Andere historici richten zich op het beginpunt van de samenwerking tussen fascistisch Italië en Nazi-Duitsland. De Britse historicus Donald Cameron Watt meent dat fascistisch Italië een bondgenootschap met Nazi-Duitsland sloot om Groot-Brit-

tannië en Frankrijk te intimideren.⁴ De Duitse historicus Jens Petersen beargumenteert echter dat de samenwerking tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië ideologische redenen had.⁵ In tegenstelling tot Watt en Petersen wijst historicus Manfred Funke erop dat er wel degelijk spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië waren. Funke ziet die spanningen namelijk terug in de Tweede Italiaans-Ethiopische Oorlog (1935-1936).⁶

In de huidige literatuur zijn de spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië gedurende de Tweede Wereldoorlog onderbelicht. Dit artikel bouwt voort op het werk van Funke, maar legt de focus op de Grieks-Italiaanse Oorlog (1940-1941). De Grieks-Italiaanse Oorlog is als casus genomen, omdat er merkbare spanningen waren tussen fascistisch Italië en Nazi-Duitsland. De centrale vraagstelling is: 'Welke factoren zorgden voor de onderlinge spanningen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië voor, tijdens en na de Grieks-Italiaanse oorlog?'

Om deze vraagstelling te kunnen beantwoorden wordt er gekeken naar het verloop van de Grieks-Italiaanse Oorlog en naar de onderlinge strijd tussen fascistisch Italië en Nazi-Duitsland tijdens deze oorlog. Daarna wordt er gekeken naar de reacties binnen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië op de Grieks-Italiaanse Oorlog. In dit onderdeel wordt gebruikgemaakt van primaire bronnen, zo-

1 Historical Resources, 'The pact of Steel-the pact of Friendship and alliance between Germany and Italy, May 22, 1939' (versie 10 september 2008), <https://historicalresources.wordpress.com/2008/09/10/the-pact-of-steel-the-pact-of-friendship-and-alliance-between-germany-and-italy-may-22-1939/> (geraadpleegd 14 november 2020).

2 Thomas Noble e.a., *Western Civilization. Beyond Boundaries* (Wadsworth 2014) 794.

3 Enzo Traverso en David Fernbach (trans.), *Fire and blood. The European Civil War 1914-1945* (Londen 2016) 25-30.

4 Stephen Corrado Azzi, 'The Historiography of fascist Foreign Policy', *The Historical Journal* 36 (1993) 1, 187-203, aldaar 200-202.

5 Ibidem.

6 Ibidem.

als speeches en politieke uitspraken van Duitse leider Adolf Hitler (1889-1945) en Italiaanse leider Benito Mussolini (1883-1945) over de Grieks-Italiaanse kwestie. Tot slot wordt er gekeken naar de verhoudingen tussen Nazi-Duitsland en fascistisch Italië na de Grieks-Italiaanse Oorlog.

Mussolini kreeg de ambitie om net als Hitler gebieden te veroveren

De citaten van Hitler in dit artikel zijn afkomstig uit het boek *La testament politique de Hitler. Notes recueillies par Martin Bormann* uit 1959.⁷ Dit werk gaat over de politieke uitspraken van Hitler aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. Historici zoals Ian Kershaw trekken de authenticiteit in twijfel, aangezien de samengestelde documentatie is gebaseerd op een originele bron die verloren is gegaan. Dit Franse document is meermaals vertaald, en de Duitse vertaling is de beste vertaling.⁸ Dit artikel gebruikt daarom de Duitse vertaling. Daarnaast gaat dit artikel ervan uit dat de gebruikte citaten authentiek zijn vanwege twee redenen. Allereerst komen Hitlers gedrag en denken volgens professor Eduard Baumgarten overeen met wat er wordt omschreven in het samengestelde document.⁹ Bovendien komen Hitlers uitspraken over de Grieks-Italiaanse kwestie overeen met wat in de secundaire litera-

tuur bekend is.

Van tegenstrijdige belangen naar openlijke competitie

Gedurende de jaren dertig en veertig domineerde de term *Lebensraum* de politiek van Nazi-Duitsland: de Duitse bevolking had het recht om meer leefruimte te krijgen.¹⁰ Om deze leefruimte te verkrijgen annexeerde Nazi-Duitsland in maart 1938 Oostenrijk, Tsjechoslowakije in maart 1939 en West-Polen in september 1939.¹¹ Dankzij het Molotov-Ribbentroppact werd Oost-Polen geannexeerd door de Sovjet-Unie.¹² Mussolini kreeg hierdoor de ambitie om net als Hitler gebieden te veroveren.¹³ Hij wilde de controle krijgen over het Middellandse Zeegebied om van Italië een Europese grootmacht te maken.¹⁴ De eerste stappen om dit te bereiken werden gezet met de Italiaanse annexatie van Albanië in april 1939.¹⁵ Vervolgens begon Mussolini plannen te maken om Griekenland en Joegoslavië binnen te vallen. Volgens hem lagen deze landen binnen de invloedssfeer van fascistisch Italië. Hierdoor kwam fascistisch Italië in strijd met de belangen van Na-

10 Williamson Murray en Allan R. Millet, *A war to be won. Fighting the Second World War* (Londen 2001) 2.

11 Ronald Grigor Suny, *The Soviet Experiment. Russia, The USSR, and the Successor States* (New York 2011) 325.

12 Ibidem, 327-329.

13 Jeffrey Plowman, *War in the Balkans: The battle for Greece and Crete, 1940-1941* (Barnsley 2013) 11.

14 Murray en Millet, *A war to be won*, 91-92.

15 Plowman, *War in the Balkans*, 11.

7 Ian Kershaw, *Hitler 1936-45: Nemesis* (Londen 2000), 1024-1025.

8 Ibidem.

9 Ibidem.

zi-Duitsland.¹⁶

Nazi-Duitsland wilde vanwege economische belangen geen oorlog en instabiliteit op de Balkan. Sinds de jaren dertig handelde Nazi-Duitsland intensief met de Balkanlanden. Deze landen exporteerden 27 tot 50 procent naar Nazi-Duitsland.¹⁷ De Balkanlanden importeerden zelf 35 procent aan Duitse goederen. Hierdoor kreeg Nazi-Duitsland een handelstekort, maar het loste deze schuld niet af. Het bleef exporteren om via export de schuld af te lossen. Hierdoor werden de landen op de Balkan afhankelijk van deze Duitse goederen. Dit zorgde ervoor dat Nazi-Duitsland economische hegemonie kreeg over de Balkan.¹⁸ Een oorlog aldaar zou ongunstig zijn voor de economische positie van Nazi-Duitsland. Toen Mussolini plannen maakte om Griekenland en Joegoslavië aan te vallen vanwege expansionistische beweegredenen kreeg hij dus geen steun van Hitler. Daarom zag Mussolini af van een invasie en begon hij zich te richten op de oorlog tegen de Britten in Noord-Afrika.¹⁹

Toch besloot Nazi-Duitsland Roemenië binnen te vallen vanwege instabiliteit in Roemenië. In het Molotov-Ribbentrop-pact was afgesproken dat de provin-

Afb. 2: Grieks offensief van 1940-41 in Noord Epirus, 2014. Bron: Alexikoua, <https://bit.ly/3v09v8a>.

cies Boekovina en Bessarabië onderdeel werden van de Sovjet-Unie.²⁰ Roemenië had geen inspraak in deze kwestie. Uiteindelijk werden de provincies op 27 juni 1940 onderdeel van de Sovjet-Unie.²¹ Hongarije zag toen kansen om grondgebied dat het van Roemenië had verloren tijdens de Eerste Wereldoorlog terug te winnen. Hongarije en Roemenië stonden op het punt om oorlog te voeren, maar Nazi-Duitsland probeerde dit tegen te houden. De olievelden in Roemenië en de handel daarvan waren economisch namelijk erg belangrijk voor Nazi-Duitsland. De afgevaardigden van Nazi-Duitsland, fascistisch Italië, Roemenië en Hongarije besloten om in Wenen een overeenkomst te sluiten. Deze overeenkomst zorgde echter voor politieke onrust in Roemenië, aangezien Hongarije de Roemeense provincie Noord-Transsylvanië kreeg.²²

16 James J. Sadkovich, 'Understanding defeat: Reappraising Italy's role in World War II', *Journal of Contemporary History* 24 (1989) 1, 27-61, aldaar 32.

17 Roumiana Preshlenova, 'Uniting the Balkans: Common Desires and First Initiatives in the Interwar Period', in: Wilfried Loth en Nicolae Paun (red.), *Disintegration and Integration in East-Central Europe: 1919-post-1989* (Baden-Baden 2014) 93-104, aldaar 102.

18 Ibidem.

19 Plowman, *War in the Balkans*, 11.

20 James J. Sadkovich, 'Anglo-American Bias and the Italo-Greek War of 1940-1941', *The Journal of Military History* 58 (1994) 4, 617-642, aldaar 636.

21 Norman Davies, *Europe. A History* (New York 1998) 1009-1010.

22 Murray en Millet, *A war to be won*, 95-96.

Hitler nam voorzorgsmaatregelen om de Roemeense olievelden veilig te stellen en viel Roemenië op 12 oktober 1940 binnen.²³

Als reactie op de Duitse inval in Roemenië viel Mussolini op 28 oktober 1940 Griekenland vanuit Albanië aan. Hij was bang dat Nazi-Duitsland volledige militaire dominantie zou krijgen op de Balkan.²⁴ Mussolini hoopte op een snelle overwinning op Griekenland, zodat de invloedssfeer van Nazi-Duitsland ingeperkt zou worden.²⁵ Uiteindelijk bleek een snelle overwinning niet mogelijk en had fascistisch Italië in januari 1941 zelfs grondgebied verloren na het succesvolle Griekse tegenoffensief dat halverwege november 1940 begon.²⁶ Inmiddels kregen de Grieken militaire steun van Groot-Brittannië, dat schepen en vliegtuigen stuurde vanuit Noord-Afrika.²⁷ Nazi-Duitsland zag de Britse vliegtuigen in Griekenland als een bedreiging voor de veiligheid van de Roemeense olievelden. Hierdoor had Nazi-Duitsland een excuus om Griekenland binnen te vallen in april 1941.²⁸ Volgens historicus James Sadkovich mengde Hitler zich in de Grieks-Itali-

aanse Oorlog om de dominante positie van Nazi-Duitsland op de Balkan te behouden en dus niet om Mussolini te helpen.²⁹ Het conflict op de Balkan zorgde voor spanningen binnen de alliantie van Nazi-Duitsland en fascistisch Italië, aangezien beide landen de Balkan probeerden te domineren. Nazi-Duitsland deed dit via economisch beleid en was hierin succesvol. Fascistisch Italië probeerde deze dominantie met militaire macht te bereiken en dit druiste tegen de belangen van Nazi-Duitsland in. Uiteindelijk zorgde dit voor een competitie tussen beide landen.

Tegenstrijdige visies

Het gefaalde Italiaanse offensief in Griekenland beïnvloedde het Duitse beeld van de Italianen negatief. Dit was merkbaar binnen de Duitse politiek en samenleving, die beide sterk werden gedomineerd door rassentheorieën. In de ogen van de Duitsers was het Latijnse ras van de Italianen draaglijk, maar bleef inferieur in vergelijking met het Germaanse ras.³⁰ Een Duitse journalist benadrukte in november 1940 dat de nederlaag van de Italianen de correctheid van de rassentheorie aantoonde, aangezien de Grieken zelf inferieur waren.³¹ De nederlaag beïnvloedde niet alleen het beeld binnen de Duitse samenleving, maar had ook invloed op de Duitse politiek. Eerst was de reactie op

23 Aristotle Kallis, *fascist ideology: Territory and Expansionism in Italy and Germany, 1922-1945* (Londen 2000) 177.

24 Ibidem, 177-178.

25 James J. Sadkovich, 'The Italo-Greek war in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy', *Journal of Contemporary History* 28 (1993) 3, 439-464, aldaar 449.

26 Plowman, *War in the Balkans*, 12-13.

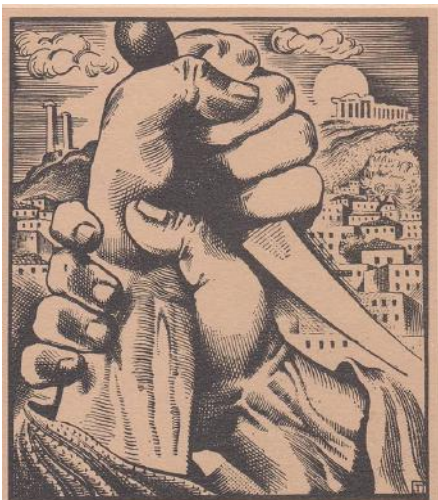
27 Ibidem.

28 Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms. A Global History of World War II* (Cambridge 2005) 213.

29 Sadkovich, 'The Italo-Greek war', 449.

30 Malte König, 'Racism within the axis: Sexual intercourse and marriage plans between Italians and Germans, 1940-3', *Journal of contemporary history* 54 (2018) 3, 508-526, aldaar 525-526.

31 Ibidem, 510.

Alb. 3: The Dagger, 1940. Ets door Tassos (1914-1985). Bron: Νεοελληνικά Γράμματα, <https://bit.ly/3K68Y8Z>.

de nederlaag mild.³² Hitler sprak in de Rijksdag op 4 mei 1941 de volgende woorden:

De Duce zelf had mij nooit gevraagd om voor dat doel een enkele divisie te leveren, omdat hij er zeker van was dat er op de een of andere manier snel een beslissing zou worden genomen in het volgende gunstige seizoen. Ik was dezelfde mening toegedaan. De opmars van de Duitse troepen was dus geen hulp aan Italië tegen Griekenland, maar een preventieve maatregel tegen de Britse poging om het Italiaans-Griekse conflict te gebruiken om voet op Griekse bodem te zetten [...].³³

In het bovenstaande citaat verklaarde Hitler dat de Grieken op het punt stonden om op te geven en dat fascistisch Italië geen hulp nodig had van de Duit-

sers.³⁴ Deze uitspraak klopt niet helemaal, aangezien de Duitse invasie ervoor zorgde dat de Italianen de Grieks-Italiaanse Oorlog konden winnen.³⁵ Daarnaast bevestigde Hitler ook dat hij Griekenland binnenviel om de Britse troepen die daar gepositioneerd waren tegen te houden.³⁶ Het is zeer waarschijnlijk dat Hitler met deze speech duidelijk wilde maken dat hij Mussolini als bondgenoot wilde behouden. Hiertoe sprak Hitler in zijn speech lovende woorden over de Italiaanse campagne tegen Griekenland. Het zou pas tegen het einde van de oorlog duidelijk worden hoe Hitler daadwerkelijk dacht over deze Italiaanse campagne.

Uit het Duitse boek *Hitler's politisches dictate vom Februar und April 1945* blijkt hoe Hitler daadwerkelijk dacht over de Italiaanse campagne tegen Griekenland. Op 17 februari 1945 vertelde Hitler in een privégesprek met (vermoedelijk) secretaris Martin Bormann (1900-1945) het volgende:

[...] hadden de Italianen het lef om zich in de volkomen zinloze Griekse campagne te storten zonder ons te vragen of een woord tegen ons te zeggen. Hun ellendige mislukking wekte de vijandschap van bepaalde Balkanzen tegen ons. [...] Tegen onze wil werden we gedwongen met wapengeweld in te grijpen in de gebeurtenissen op de Balkan, wat onvermijdelijk leidde tot de rampzalige ver-

³² Jewish Virtual Library: A Project of Aice, 'Adolf Hitler: Address to the Reichstag (May 4, 1941)' <https://www.jewishvirtuallibrary.org/adolf-hitler-address-to-the-reichstag-may-1941> (geraadpleegd 14 november 2020).

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Sadkovich, 'Understanding defeat', 37.

³⁶ Jewish Virtual Library: A Project of Aice, 'Adolf Hitler' <https://www.jewishvirtuallibrary.org/adolf-hitler-address-to-the-reichstag-may-1941>.

traging in de mars tegen Rusland.³⁷

Uit het bovenstaande citaat blijkt dat Hitler achteraf erg negatief keek naar de Italiaanse inmenging op de Balkan, omdat hij wilde dat de Balkan buiten de oorlog bleef.³⁸ Dit citaat bevestigt de belangen van Nazi-Duitsland, dat niet van plan was om militair in te grijpen op de Balkan. Volgens Hitler werd Nazi-Duitsland hiertoe gedwongen vanwege de gefaalde Italiaanse campagne.³⁹ Daarnaast was Hitler van plan om de Sovjet-Unie eerder aan te vallen, maar door de onrust op de Balkan werden deze plannen uitgesteld.⁴⁰ In het citaat verklaarde Hitler dat de vertraging van de invasie leidde tot een catastrofe en gaf dus de schuld aan Mussolini.⁴¹ De mislukte invasie lag echter niet aan vertraging, maar aan beperkte middelen en planningsfouten.⁴²

Hitler benoemde dat hij Mussolini zag als een vriend

Verder benadrukte Hitler in zijn uitleg dat hij gefrustreerd was doordat Musso-

lini hem niet had geïnformeerd. In een gesprek tussen Mussolini en Italiaanse minister van buitenlandse zaken Galeazzo Ciano (1903-1944) op 12 oktober 1940 werd duidelijk waarom Mussolini Hitler niet had geïnformeerd:

Hitler plaatst mij voor een voldongen feit. Deze keer ga ik hem terugbetalen in zijn eigen munt. Hij zal uit de kranten te weten komen dat ik Griekenland heb bezet. Op deze manier wordt het evenwicht hersteld.⁴³

Dit citaat laat zien dat Mussolini niet de noodzaak zag om Hitler te informeren over de invasie van Griekenland. Mussolini hoopte op een snelle overwinning, zodat hij de Italiaanse invloedssfeer kon uitbreiden.⁴⁴ Dit zorgde voor ergernis bij Hitler. Op 20 februari 1945 zei Hitler in een gesprek met Bormann het volgende:

We hebben echt geen geluk met de Romanen! Terwijl ik naar Montoire ging om een grotesk beleid van samenwerking [met Vichy-Frankrijk] te demonstreren en vervolgens naar Hendaye om een kus van Judas te ondergaan, greep een derde Romane (die mijn echte vriend was) de gelegenheid van mijn afwezigheid om zijn noodlottige Griekse campagne te lanceren.⁴⁵

Hitler benoemde dat hij Mussolini zag als een vriend. Volgens Hitler had Mus-

37 Martin Bormann, Francois Genoud (red.) en Albrecht Knaus (trans.), *Hitler's politisches dictate vom Februar und April 1945* (Hamburg 1981) 86-87.

38 Ibidem.

39 Ibidem.

40 R.R. Palmer, Joel Colton en Lloyd Kramer, *A history of Europe in the Modern World* (New York 2014) 858-859.

41 Hitler, Bormann en Genoud (red.), *The Testament*, 34-35.

42 Ian Kershaw, *Fateful Choices: Ten Decisions that Changed the World, 1940-1941* (New York 2007) 178-179.

43 Galeazzo Ciano en Bing Taylor (red.), *The Ciano Diaries 1939-1943: the complete unabridged diaries of Count Galeazzo Ciano, Italian Foreign Minister 1936-1943* (Londen 2002) 388.

44 Ibidem.

45 Bormann en Genoud (red.) en Knaus (trans.), *Hitler's politisches dictate*, 40-41.

solini gebruikgemaakt van de situatie om vervolgens een desastreuze campagne te voeren tegen Griekenland. Daarnaast komen de rassentheorieën in het citaat terug. Volgens Hitler zorgde het Latijnse ras voor ongeluk.⁴⁶ Uit deze zin valt op te maken dat de Italiaanse nederlaag tijdens de Grieks-Italiaanse Oorlog ook invloed had op het rassendenken van Hitler. Kortom, de Italiaanse nederlaag tijdens de Grieks-Italiaanse Oorlog had negatieve invloed op het beeld dat de Duitsers hadden van de Italianen. De rassentheorieën van Nazi-Duitsland versterkten dit negatieve beeld. Daarnaast besloot Mussolini om Hitler niet te informeren over de Italiaanse campagne in Griekenland, wat Hitler frustreerde.

Militaire afhankelijkheid

De mislukte invasie van Mussolini had ernstige consequenties voor fascistisch Italië en ook voor de verhoudingen met Nazi-Duitsland. Fascistisch Italië werd militair afhankelijk van Nazi-Duitsland.⁴⁷ Fascistisch Italië vocht namelijk op twee fronten een oorlog. Het eerste front was op de Balkan tegen de Grieken en het tweede front in Noord-Afrika tegen de Britten. Mussolini richtte zich op de oorlog tegen Griekenland en verwaarloosde het front in Noord-Afrika. Tegen het einde van februari had Albanië ongeveer drie keer zoveel soldaten gestationeerd in vergelijking met Libië. Daarnaast had Albanië zes keer zoveel pakdieren, twee derde maal zoveel voertuigen en ongeveer twee keer zoveel motoren in vergelijking met Libië.⁴⁸ Het

front in Noord-Afrika was echter van groter strategisch belang dan het front op de Balkan. Toch besloot Mussolini zich te richten op het front op de Balkan.⁴⁹ Uiteindelijk zouden de Grieks-Italiaanse Oorlog en de bezetting van Griekenland meer soldatenlevens kosten dan de strijd tegen de Britten in Noord-Afrika.⁵⁰ Door de verliezen in de Grieks-Italiaanse Oorlog werd Mussolini ook militair afhankelijk van Nazi-Duitsland en moest militaire steun vragen voor zijn campagne tegen de Britten in Noord-Afrika.⁵¹ Uiteindelijk werd fascistisch Italië een satellietstaat van Nazi-Duitsland, hoewel het zich hiertegen verzette.⁵² Het kreeg een adviserende rol binnen de alliantie met Nazi-Duitsland, aangezien het militair niet meer in staat was om volledig te kunnen deelnemen aan het front in Noord-Afrika.⁵³

Fascistisch Italië werd militair afhankelijk van Nazi-Duitsland

Conclusie

In dit artikel is gebleken dat er onderlinge spanningen waren binnen de alliantie van Nazi-Duitsland en fascistisch Italië

443.

49 Ibidem, 440.

50 Ibidem, 447-448.

51 Eric Carlton, *Occupation: The Policies and Practices of Military Conquerors* (Londen 1992) 97.

52 König, 'Racism within the axis', 525.

53 Macgregor Knox, *Mussolini Unleashed 1939-1941. Politics and strategy in Fascist Italy's Last war* (Cambridge 1982) 272.

46 Ibidem.

47 König, 'Racism within the axis', 525.

48 Sadkovich, 'The Italo-Greek war', 440-

tijdens en na de Grieks-Italiaanse Oorlog. Deze spanningen hadden met een aantal factoren te maken.

Ten eerste kwamen deze spanningen voort uit de tegenstrijdige belangen van Nazi-Duitsland en fascistisch Italië. Fascistisch Italië probeerde invloed te krijgen door middel van militaire dominantie, Nazi-Duitsland via zijn economische machtspositie. Hierdoor kwamen de twee landen lijnrecht tegenover elkaar te staan. Ze werden elkaars concurrenten, aangezien Mussolini de invloedssfeer van Nazi-Duitsland probeerde in te perken.

Ten tweede droegen de negatieve reacties binnen Nazi-Duitsland ook bij aan de onderlinge spanningen tussen beide landen. Binnen de Duitse samenleving ontstond er een negatief beeld van de Italianen vanwege de Italiaanse nederlaag tegen Griekenland. Dit negatieve beeld werd versterkt door de Duitse rassentheorieën. Daarnaast had de Italiaanse nederlaag ook invloed op de Duitse politiek. Hitler gaf Mussolini de schuld van de vertraagde invasie van de Sovjet-Unie en het ondermijnen van Duitse economische belangen op de Balkan. Bovendien vond Mussolini het niet noodzakelijk om Hitler over de invasieplannen te informeren, wat Hitlers vertrouwen beschadigde.

Ten slotte zorgde de Italiaanse nederlaag ervoor dat de onderlinge spanningen versterkt werden. Na deze nederlaag werd fascistisch Italië militair afhankelijk van Nazi-Duitsland. Fascistisch Italië kreeg vervolgens slechts een adviseerende rol binnen deze alliantie en werd een satellietstaat van Nazi-Duitsland. Fascistisch Italië probeerde zich hiertegen te verzetten en dit droeg bij aan de

Afb. 4: Een Griekse trompettist geeft het signaal om de militaire operatie te beginnen voor de verovering van de pas van Kleisoura, 1941. Fotograaf onbekend. Bron: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, <https://bit.ly/3Mn8bSB>.

spanningen binnen de alliantie. Al met al kan er gezegd worden dat de Grieks-Italiaanse Oorlog ervoor zorgde dat het Staalpact onder druk kwam te staan.

Lars Brull is currently a third-year history student. Last year he followed the specialization 'Europe in the world' (IR) and currently he follows a minor 'Conflict Studies'. Lars is also interested in early modern history, world history, contemporary history, and contemporary social-political issues.

De klapschaats: een briljante uitvinding die niemand zag

Afb. 1: Het allereerste testmodel van de klapschaats uit 1985. Bron: VU Amsterdam, Jos de Koning.

Dirk Hooijer

Clap skates: every skater is using them nowadays. But forty years ago, no one had heard of them. Initially, no top skater would dare to switch to this new type of skates. But after the success of one youth team, the biggest revolution in speed skating took place. And it all started with this one test model from Amsterdam.

In het diepste geheim wordt op 10 februari 1985 de allereerste testrit met de klapschaats gereden. Op de Jaap Edenbaan in Amsterdam maakt sprinter Ron

Ket de eerste meters op dit nieuwe type schaats. Het allereerste testmodel wordt nog altijd bewaard in de collecties van de Vrije Universiteit (VU), als bijzonder

stuk universiteitsgeschiedenis. Want het zijn bewegingswetenschappers van de VU die ten tijde van die eerste testrit al jarenlang bezig zijn met onderzoek naar een nieuw type schaats. Het onderzoek wordt geleid door Gerrit Jan van Ingen Schenau. Hij houdt zich bezig met biomechanica en is zelf fanatiek schaatser. Van Ingen Schenau besluit zich dan ook toe te leggen op het bestuderen van de schaatsbeweging. Hij begint met het analyseren van de beelden van de Nederlandse dames. Daarbij valt hem op dat de schaatssters het contact met het ijs verliezen voordat de knie volledig gestrekt is, waardoor de slag wordt afgemaakt in de lucht. Van Ingen Schenau typeert het als een ‘gehandicapte afzet’.¹ Hij denkt dat een schaatsschoen met een losse hak en scharnierend ijzer een oplossing kan zijn. Dan hoeft een schaatser zich niet in te houden bij het volledig strekken van het been.

De onderzoeksgroep start met testmodellen. De onderzoekers willen voorkomen dat hun resultaten uitlekken en ze de voorsprong van hun uitvinding verliezen. Of nou ja, hun uitvinding: gaandeweg het onderzoek komen ze erachter dat al in 1894 patent is verleend voor een klapschaats. Zo nieuw blijkt hun vondst dus niet. Toch is de schaats nog niet bekend onder schaatser, behalve in één provincie, vertelt sporthistoricus Jurryt van de Vooren in de podcast ‘De klapschaats’ van NAP Nieuws. ‘Met name in Friesland waren ze in de negentiende eeuw al heel innovatief als het ging om schaatsen, omdat je bij de

wedstrijden op de korte baan geld kon verdienen. En als je ergens geld mee kan verdienen, worden mensen creatief. Dus heel veel moderne uitvindingen in het schaatsen zijn vaak al heel lang bekend in Friesland.’²

Ondanks hun inspanningen lukt het de VU-wetenschappers niet om hun onderzoek helemaal geheim te houden. Van de Vooren: ‘Eigenlijk stond er al iets te vroeg in een Nederlandse krant dat de klapschaats bestond: in de toen zeer kleine, linkse krant *De Waarheid*. Het grote publiek werd nog niet bereikt. Als het in *de Telegraaf* had gestaan, dan had iedereen het geweten.’³

Daar kun je niet tegenaan trainen

Schaatsfabrikant Viking produceert in 1986 een paar honderd klapschaatsen, en verkoopt er tot 1996 slechts 150.⁴

Eén van die kopers is Erik van Kordelaar, samen met Dick de Bles in 1994 schaatstrainer van de mannelijke junioren in het Gewest Zuid-Holland. Van Kordelaar heeft bewegingswetenschappen aan de VU gestudeerd en was in een college van Van Ingen Schenau enthousiast geworden over de klapschaats. ‘Ik dacht: als de theorie in praktijk waar blijkt te zijn, moet ik gewoon veel harder gaan. Dus waarom zou ik de gok

2 Dirk Hooijer, ‘De klapschaats: een briljante uitvinding die niemand zag,’ *NAP Nieuws*, 10 februari 2022, geraadpleegd op vrijdag 4 maart 2022.

3 Ibidem.

4 Mast, ‘De stoeve start van de klapschaats, de grootste schaatsrevolutie aller tijden.’

1 Johann Mast, ‘De stoeve start van de klapschaats, de grootste schaatsrevolutie aller tijden,’ *Leeuwarder Courant*, 30 oktober 2021.

niet nemen?”⁵ En zo werd Van Kordeelaar de eerste met verbeterde resultaten. ‘Ik weet het nog goed: mijn record was destijds 4.39 op de drie kilometer. Toen ging ik binnen één wedstrijd naar 4.27, dus dat was twaalf seconden. Omdat ik ook de luchtdruk, temperatuur en dat soort factoren bijhield, kon ik goed inschatten wat de bijdrage moest zijn geweest van de klapschaats. Dus ja, hoeveel heb je jezelf verbeterd? Ik denk toch wel met een seconde per vijfhonderd meter. Dat is echt wel veel. Daar kun je niet tegenaan trainen.’⁶

Hij besluit de nieuwe schaats ook bij zijn jeugd ploeg te introduceren. ‘Met mijn collega-schaatstrainer Dick de Bles heb ik toen een keer overleg gehad. Ik zei: het zou toch mooi zijn als we met deze gasten een project zouden starten, zodat we de helft van mijn groep en de helft van jouw groep op die schaatsen krijgen. Toen zijn we niet veel later naar de VU gegaan. Daar werden we met open armen ontvangen. Ik weet het nog goed. Van Ingen Schenau zei: “Jos [de Koning, zijn secondant], moet je horen! Eindelijk, na al die jaren wachten, is er een groep enthousiastelingen van een gerespecteerd niveau die op de klapschaats wil beginnen. Een geschenk uit de hemel!”’

En die overstap blijft niet zonder succes. Van de Vooren: ‘Er waren al in de jaren negentig jongere schaatsers in het Gewest Zuid-Holland die met die klapschaatsen begonnen en die alles en iedereen aan gort reden. De rest van de

schaatsers zeiden niet: “Wauw, dat willen wij ook” – nee, die wilden niet meer met ze praten. Ze werden niet gefeliciteerd, dus die hadden ook zoiets van: wat is hier aan de hand?’

Een geschenk uit de hemel!

De topschaatsers uit die tijd durfden er nog niet aan. Trainer van de Nederlandse schaatsploeg Henk Gemser was enthousiast, maar wist zijn pupillen niet te overtuigen. Van de Vooren: ‘Dat is het grappige: dat de grootste revolutie in het schaatsen zo’n ontzettend trage geschiedenis heeft. Het interesseerde topschaatsers geen moer dat er iets was waarmee ze sneller konden schaatsen dan de tegenstander. De schaatswereld was ongelofelijk conservatief.’⁷ Befaamd is een interview waarin Rintje Ritsma de klapschaats afdoet als een ‘vrouwen-schaats’.⁸

Het is uiteindelijk een vrouw, de Nederlandse schaatsster Tonny de Jong, die zorgt voor de definitieve doorbraak van de klapschaats. In 1997 wordt ze verrassend Europees kampioen all-round. Ze verslaat grootheid Gunda Niedmann, een opzienbarende prestatie. Het maakt dat de schaatswereld niet langer om de klapschaats heen kan. Binnen een jaar stapt vrijwel iedereen over en tijdens de Winterspelen in 1998 sneuvelen records bij bosjes dankzij de schaats van

5 Dirk Hooijer, ‘De klapschaats: een briljante uitvinding die niemand zag,’ *NAP Nieuws*, 10 februari 2022, geraadpleegd op vrijdag 4 maart 2022.

6 Ibidem.

7 Ibidem.

8 Roeland de Bruïne, *Tien jaar wachten op applaus*, WestDoc, 2018, <https://www.omroepwest.nl/tv/aflevering/westdoc/170241922>.

Van Ingen Schenau.⁹

De wetenschapper heeft niet lang van het succes kunnen genieten. Op 2 april 1998 overlijdt hij aan de gevolgen van kanker. Na zijn dood is de VU verdergegaan met het bestuderen van de schaatsbeweging en het perfectioneren van de meetschaats. Dit allereerste testmodel wordt nog altijd bewaard in de collecties van de VU en vormde in 2014 onderdeel van een tentoonstelling over de klapschaats op de universiteit.

Dirk Hooijer obtained his bachelor's in History at Utrecht University in 2021 and currently studies Journalism at the University of Amsterdam. His interest lies in coping with the past in a creative way, like podcasting or popular writing.

Het interesseerde de schaatswereld geen moer

⁹ Jurry van de Vooren en Marnix Koolhaas, 'Geheim van de klapschaats lag in 1985 op straat' (versie 29 januari 2014), <https://web.archive.org/web/20140221222832/http://www.geschiedenis24.nl/nieuws/2014/januari/Geheim-van-de-klapschaats-lag-in-1985-op-sstraat.html> (3 maart 2022).

Final Days in Saigon

Fig. 1: Crowds of Vietnamese and Western evacuees wait around the swimming pool inside the American Embassy compound. Source: Nik Wheeler/Corbis, <https://bit.ly/3MpAJL5>.

Randy de Jong

In 1975, after three decades of war, the end was nearing fast and total victory for the Democratic Republic of Vietnam was at hand. On the 30th of April, the communist forces had reached Saigon. While the United States started to evacuate, chaos descended upon the city. A mob of scared people was battering the walls of the US embassy and rows of people stood on rooftops awaiting rescue by helicopter. But why did the American evacuation operation devolve into chaos? What were the main factors on the American side that caused this?

The Vietnam War was a long, expensive, and divisive conflict that pitted North Vietnam's communist government against South Vietnam and its main ally, the United States. The conflict was exa-

cerbated by the ongoing Cold War between the United States and the Soviet Union. In April 1975, after three decades of war, total victory for the Democratic Republic of Vietnam was on the

horizon. Nguyen van Thieu, the president of the Republic of Vietnam (RVN), ordered the withdrawal from the Central Highlands in late March. This retreat devolved into a massive rout, and the major cities fell one by one in the face of the Northern forces' unstoppable advance. Every day, the communists inched closer to Saigon, the RVN's capital.¹

Every day, it became clearer that South Vietnam was lost. On the 29th of April the United States started an operation to rescue their last citizens from the advancing communists. The operation, called Operation Frequent Wind, is known for its dramatic images of the humiliating spectacle that was happening in the streets of Saigon. Mobs of scared people were battering the walls of the US embassy and rows of people stood on rooftops awaiting rescue by choppers.²

The last stage of the Vietnam War has been ingrained into cultural memory. However, historic research has mainly focused on the war in general. Historians mainly analyse and discuss the course of the war, why the South couldn't have won, and what the war meant for the United States. An under-researched aspect is the final stage of the war, the fall of Saigon itself and the American evacuation. Therefore, this article will answer the following question: "Why did the American operation to evacuate devolve into chaos?"

To answer this question, this article will be split into two parts. The first part will look at what the plan of the National

Security Council, seated in Washington, was. For this part, documents of the National Security Council and Department of Defense will be used. These documents give crucial insight into what happened during the decision making.

The second part shall dive into the situation on the ground, looking at the actions of American servicemen and the ambassador. For this part, video footage and interviews with witnesses shall be used. These people were directly involved in the evacuation so they know what happened, however, it is important to bear in mind that after all these years, some details may be remembered wrongly. Thus some secondary sources shall be used.

The National Security Council

On the 9th of April 1975 the National Security Council (NSC) convened.³ At this meeting, president Gerald Ford, Secretary of State Henry Kissinger, Secretary of Defense James Schlesinger, Director of Central Intelligence William Colby, Chief of Staff General Fred Weyand, and others gathered to talk about the situation in Indochina.⁴

They agreed that things were not looking good for the Republic of South Vietnam. The communist forces

3 Gerald R. Ford Presidential Library & Museum, 'National Security Adviser. National Security Council Meetings File, 1974-77', <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/guides/findingaid/nscmeetings.asp> (06-06-2021).

4 National Security Adviser's NSC Meeting File; sender W. R. Smyser and recipient Henry Kissinger; 4/9/1975; NSC Meeting, 4/9/75; Box 1; National Security Adviser. National Security Council Meetings File; Gerald R. Ford Library, 1.

1 Mark Atwood Lawrence, *The Vietnam war: A concise international history* (Oxford 2008) 166.

2 Ibidem, 166-167.

were advancing towards Saigon and the fighting in the Mekong Delta south of Saigon had also increased. According to Director Colby, Hanoi thought this was the “most opportune moment” for total victory.⁵ The North Vietnamese Army (NVA) had crossed the Demilitarized Zone and would arrive north of Saigon within two to four weeks.⁶ Colby thought that Hanoi would take whatever action necessary to force the war to a conclusion. According to him, this would be reached by early summer.⁷

General Weyand stated that even though the prospect was very bleak, there was still some hope for the recovery of the armed forces of the RVN.⁸ Then the topic of evacuation was addressed. General Weyand had provided the president with an assessment rapport, and Kissinger stated the outline of the evacuation options.⁹

No concrete evacuation plan was in place, only some vague guidelines

The evacuation plan was quite vague. Kissinger only talked about what groups had to be evacuated and that the amount of people that had to be evacuated was unclear. The documents from the NSC suggest that those involved were not ac-

Fig. 2: Helicopter landing in the embassy garden. Source: AP Photo, <https://bit.ly/3K68waN>.

tually sure how many people needed to be evacuated. Even Kissinger’s list contains multiple guesses which range from 240,000 up to 1.7 million.¹⁰

He also addressed a major problem: Ambassador Graham Martin refused to cooperate. The reason behind this was that, according to him, the ambassador did not want to create panic, but Kissinger assured the president that he would be able to persuade the ambassador to comply. Later he said that “this cannot be a one day operation like Eagle Pull in Cambodia”.¹¹ Kissinger thought that the US had to evacuate a minimum of 240,000 people and this would probably take a week.¹² However there was no concrete evacuation plan in place, only some vague guidelines.¹³

Therefore, the NSC planned to evacuate approximately 240,000 people within a week, but there were only vague guidelines on how to evacuate them and

5 Ibidem, 1-3.

6 Ibidem.

7 Ibidem, 5.

8 Ibidem, 12-15.

9 Ibidem, 20-21.

10 Ibidem, 20-21.

11 Ibidem, 22-23.

12 Ibidem.

13 Duong Van Mai Elliott, *RAND in Southeast Asia: A History of the Vietnam War Era* (Santa Monica 2010), 526.

a timeframe. The Council expected the final victory of North Vietnam to occur somewhere around early summer. Thus, they thought that they had ample time to make a decision.

When the NSC reconvened on the 24th of April, the situation was deteriorating fast, and the window of opportunity was closing quickly. 1,600 Americans remained in Saigon, many more Vietnamese with ties to the Americans were there as well. It became apparent that the end was nigh. Nevertheless, the NSC was reluctant to act, because they believed this would “run the risk of inducing panic”.¹⁴ Also worth mentioning is that the Americans were not exactly aware of how many Vietnamese with American ties were left in Saigon.¹⁵

On the 28th of April the NSC convened again. Colby stated that the communist forces had reached the outskirts of Saigon and that the Viet Cong had cut off the road to the Delta. The city was being encircled.¹⁶ The Council debated whether to pull the plug before it was too late, or hold the ground and ward off the communists. In the end the NSC concluded that any shooting from the US side would result in a total collapse of or-

der.¹⁷ It decided to evacuate the Defense Attaché Office (DAO) personnel at the airport and most of the embassy personnel as soon as possible by fixed-wing plane. The councilmen were fully aware that they had to leave behind many Vietnamese. They just had to avoid causing panic, which would be done by slowly sending away Americans and by leaving a minimal crew in the embassy that could be evacuated by helicopter within an hour.¹⁸

So, in the end the NSC had a plan, and they knew the objectives of their opponents, but they underestimated the abilities of the communists. The documents also stated that they purposefully waited with the evacuation in order to maintain order. The NSC also remarked that the ambassador didn't cooperate, but the question remains why.

Ground level reality

An assessment report of the 9th of April was clear. General Weyand observed that in late March, the Army of the Republic of Vietnam (ARVN) had collapsed. He stated: “Command and control broke down.”¹⁹ One by one the major cities fell, and more than two million refugees were fleeing southwards while the NVA was closely behind them.²⁰ Nevertheless, the Americans did not abandon

14 National Security Adviser's NSC Meeting File; sender Henry Kissinger; 4/24/1975; NSC Meeting, 4/24/1975; Box 1; National Security Adviser. National Security Council Meetings File; Gerald R. Ford Library, 1-3.

15 Ibidem, 4.

16 National Security Adviser's NSC Meeting File; sender W. R. Smyser and recipient Henry Kissinger; 4/28/1975; NSC Meeting, 4/28/1975; Box 1; National Security Adviser. National Security Council Meetings File; Gerald R. Ford Library, 2.

17 Ibidem, 4-8.

18 Ibidem, 7-10.

19 Vietnam assessment report; sender General Fred C. Weyand and recipient Gerald R. Ford; Vietnam Assessment Report by General Fred C. Weyand; April 4, 1975; Selected Documents on the Vietnam War; Gerald R. Ford Library, 3-4.

20 Ibidem, 3-6.

ship. This could partly be attributed to one of the main actors on the spot, Ambassador Graham Martin.

There was not even a list of Vietnamese that should have been evacuated

In 1976, Ambassador Martin defended the actions that he took during the evacuation before the House of Representatives Committee on International Relations. Here he stressed that his primary goal was to avoid panic. Furthermore, he stated that his hands were bound. He couldn't evacuate all Vietnamese due to bureaucratic red tape.²¹ The American officials demanded that Vietnamese had an exit visa issued by the South Vietnamese government.²²

His inability to act was worsened by a lack of cooperation from the U.S. Immigration and Naturalization Service. Ambassador Martin explained that there was no final destination and that all the other Southeast Asian countries refused to let the South Vietnamese in. So they had to go to the US, but he claimed that Washington was reluctant to let them in.²³ This is further corroborated by Frank Snepp, who was a chief strategy analyst for the CIA in Saigon. Snepp

also stated that there was a lack of planning and coordination between different American government agencies, Kissinger and Ambassador Martin.²⁴ To make matters worse, there was not even a list of Vietnamese that should be evacuated.²⁵

This isn't all coincidental. Historian Stanley Karnow writes that Ambassador Martin was the "ideal fall guy".²⁶ His failure in Vietnam would not cause political fallout. According to Karnow, Kissinger used Martin as scapegoat for the disaster. Karnow also states that the Ambassador was emotionally burdened and physically frail.²⁷

Later on in his testimony, Ambassador Martin stated that he could not start a massive evacuation because this would, in his opinion, lead to the Vietnamese feeling abandoned. This could in turn lead to retaliation by the remnants of the South Vietnamese military. He then went on to continuously stress that he

Fig. 3: A crowd of people amassed at the U.S. embassy in Saigon. Source: Bettmann/Corbis, <https://bit.ly/3L8KyNi>.

21 Committee of International Relations, *The Vietnam-Cambodia emergency, 1975: Part III—Vietnam evacuation: Testimony of Ambassador Graham A. Martin* (Washington D.C. 1976), 543.

22 Arthur John Langguth, *Our Vietnam: The War 1954-1975* (New York 2000), 656.

23 Committee of International Relations, *The Vietnam-Cambodia emergency*, 543.

24 Christian G. Appy, *Vietnam: The definitive oral history, told from all sides* (London 2008), 500.

25 Ibidem, 501.

26 Stanley Karnow, *Vietnam A History* (New York 1983), 567.

27 Ibidem.

was walking a tightrope.²⁸

The ambassador had lost contact with reality

However, other witnesses during those days tell a different story, especially Frank Snepp. His testimony was also used by historian Arthur John Langguth in his book *Our Vietnam: the war, 1954-1975* (2000).²⁹ Snepp told Ambassador Martin in late March: “I just came back from flying over MR-1 and I’ve seen the South Vietnamese army retreating into the sea.” Ambassador Martin replied: “I don’t believe you. Your intelligence must be mistaken.”³⁰ Snepp went on to state that the ambassador had lost contact with reality, because after the ARVN collapsed, he called Washington with a five-year economic plan for South Vietnam.³¹

The ambassador also continued to oppose any effort to evacuate Vietnamese.³² Snepp stated that his resistance can be partly ascribed to his personality, as he was “headstrong and impervious to persuasion”.³³ Snepp also stated that Ambassador Martin’s adoptive son was killed by enemy fire in Vietnam and thus

he might be emotionally invested.³⁴ State Department officer Joseph McBride added to this that the ambassador was still hoping for a diplomatic solution that would allow the continuation of the existence of South Vietnam.³⁵

In the days before the 29th of April, an intelligence officer of the DAO named Stuart Herrington also spoke to the ambassador. He concluded that “Ambassador Graham Martin was himself absolutely in denial about the gravity of the situation and about the need for an evacuation.”³⁶ An evacuation was negative thinking, and the ambassador could not tolerate the word.³⁷ Ambassador Martin did not feel the urgency of the situation and refused to reduce the numbers of Americans in Saigon.³⁸ This is why Herrington told his commander that the embassy was in over its head and dramatic action was needed. Herrington told him that they could not rely on the embassy’s plan and that is why he broke the rules and started to smuggle people out.³⁹

The Ambassador didn’t realize it was all over until the 29th of April. Advancing communist forces shelled the runways of Tân Sơn Nhất airport, which made them unusable for evacuation. This event for-

28 Committee of International Relations, *The Vietnam-Cambodia emergency*, 548.

29 Langguth, *Our Vietnam*, 661-665.

30 Christian G. Appy, *Vietnam: The definitive oral history, told from all sides* (London 2008), 489.

31 Ibidem, 498-499.

32 Ibidem, 499.

33 Ibidem, 498.

34 Ibidem.

35 American Experience PBS, ‘Option Four’ (2015), documentary fragment Last Days in Vietnam 0-‘3:57”, <https://youtu.be/RLNGIY-pRwrQ>, 2’24”-3’10” (08-06-2021).

36 Langguth, *Our Vietnam*, 655-656.

37 Ibidem.

38 BBC Sounds, ‘The fall of Saigon’ (2015), radio program broadcast *Witness History* ‘0-’15:41, <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/b0641817>, 3’30”-3’60” (06-06-2021).

39 Ibidem, 3’60”-4’40” (06-06-2021).

ced the DAO at the airport to contact Ambassador Martin. They told him that he had to enact stage four, a helicopter lift, but Ambassador Martin still refused, and he wanted to see the airport himself.⁴⁰

At this point Ambassador Martin realized that it was time to go. He called for the start of stage four of operation 'Frequent Wind', which was the codename for the evacuation by helicopter airlift to the 7th fleet.⁴¹ Thus the gravity of the evacuation shifted to the embassy and high buildings. According to Herrington, this led to the embassy being swarmed by thousands of people.⁴² He even said that American guards and embassy employees let people in that should not be let in. A marine guard called Mike Sullivan confessed that he and his comrades led in their tailor, their cook, plus their families.⁴³

That there was a lack of guidelines is further affirmed by Snapp. He said that no one told him what to do, he just directed helicopters around the city to pick up people at makeshift landing platforms. He also stated that people in charge abandoned their posts, and that the CIA agent tasked with evacuating the

CIA personnel evacuated before he got the CIA personnel out. Snapp had to do this, he was the one that ordered a helicopter to evacuate the CIA personnel.⁴⁴

To sum it up: with all the bureaucratic red tape and lack of cooperation, Washington made life difficult for the ambassador. Next to that, according to historian Stanl Karnow, Ambassador Martin was the ideal fall guy because his failure would not cause political fallout. He was also emotionally and physically burdened. On the other hand, the ambassador obstructed the evacuation by failing to show clear leadership and providing no clear guidelines, all of which contributed to the chaos. Furthermore, too many people had to be evacuated without clear instructions in a short period of time.

Conclusion

This article has answered the question why the American operation to evacuate devolved into chaos. It has shown that the chaos can be attributed mainly to two factors.

The first of those factors is that the NSC in Washington worked with a paper reality. They thought that the ARVN was stronger than it was in reality. This caused them to make a wrong timetable, as they had weeks and not months. The wrong timetable might be the reason why in the end the evacuation plan was still incomplete. The plan consisted of vague guidelines and there were no lists that indicated which Vietnamese would need to be evacuated. This in turn caused many American servicemen to start smuggling people out by themselves.

40 Internet Archive, Central Intelligence Agency collection, CIA-RDP91-00587R000201050004-2, THE FALL OF SAIGON, 11.

41 American Experience PBS, 'Option Four', '0-1"50 (08-06-2021).

42 BBC Sounds, 'The fall of Saigon', '5"20-6" (06-06-2021).

43 American Experience PBS, 'Chaos Had Descended' (2015), documentary fragment *Last Days in Vietnam* 0-"3:27", <https://youtu.be/MBLr7jv3rrs>, "2"10-"2"55 (08-06-2021).

44 Ibidem, "2"50-"3"27 (08-06-2021).

The actions of Ambassador Graham Martin are the second factor. It can be concluded that all the bureaucratic red tape and lack of cooperation made Ambassador Martin's job harder. Furthermore, according to historian Stanl Karnow, Ambassador Martin was the ideal fall guy because his failure would not cause political fallout. He was also emotionally and physically burdened.

However, his hesitancy to act led to the delaying of the evacuation. Why he did this is uncertain and can be attributed to many factors. Some say he wanted to preserve order, others say he lost touch with reality. What we do know is that he waited too long, and that this allowed the communists to destroy the airstrip and trap everyone in the city. Thus, the only option out was a helicopter lift, but the problem was that there were no actual evacuation guidelines.

Both factors are important to understand why the evacuation devolved into chaos. Both parties didn't have a clear plan and both parties delayed till the end. Both the NSC in Washington and the Ambassador in Vietnam contributed to the chaos.

Randy de Jong is a history and literary studies student at Utrecht University. He followed the specialization 'Political Conflict in Modern Europe'. However, Randy is interested in the non-European world. He followed the minor 'Global Asia' at the UU and is particularly drawn to Asian history, culture, and literature.

Fig. 4: A member of the CIA helps evacuees up a ladder onto an Air America helicopter on the roof of 22 Gia Long Street. Source: Corbis, <https://bit.ly/3K2MqGg>.

Enno Maessen

Afb. 1: Enno Maessen. Bron: Enno Maessen.

Fabienne van Wijngaarden

In this De passie van..., Enno Maessen explains his passion for urban history and the diversity of Istanbul. The interview discusses where this love for urban history and Turkey originated from and explains the importance of the experience of space. Enno hopes to share his passion with students and colleagues alike. Hopefully, this De passie van... inspires you to delve a little deeper into the possible fields of exploration within urban history and Turkey.

Enno Maessen doceert sinds september 2021 politieke geschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Na een periode als docent Europese studies in Amsterdam is hij teruggekeerd naar Utrecht, waar Maessen eerder zijn bachelor Geschiedenis heeft gevolgd, gecombineerd met een minor Turks. Verder heeft hij hier ook een minor Kunstgeschiedenis en

zijn onderzoeksmaster gedaan. Zijn interesses tijdens het volgen van de onderzoeksmaster hing samen met Maessens grote passies: stedelijke geschiedenis en de stad Istanbul.

Zijn liefde voor Turkije en de Turkse taal ontstond al eerder. Maessen schreef zijn bachelorscriptie over Osmaanse hofcultuur, en maakte tegelijkertijd ge-

bruik van de mogelijkheid die er toen nog was om via de minor Turks de taal te leren. Dit beviel hem uitstekend, vooral het moderne Turks. Zijn interesse verschoof van het Osmaanse Rijk naar het moderne Turkije en de Turkse taal. Vervolgens greep hij de kans om als onderdeel van zijn onderzoeksmaster op uitwisseling naar Istanbul te gaan. Hier was hij in 2008 al met de Utrechtse Historische Studentenkring geweest. Zijn docent Maarten Prak schreef een aanbevelingsbrief en Maessen vertrok naar de Boğaziçi Universiteit, waar hij een half jaar doorbracht. In deze periode bouwde hij een sterke verbintenis op met Istanbul, mede dankzij de vele mensen die hij daar leerde kennen.

Maessen schreef zijn masterscriptie over het nationaal geheugen van Istanbul. Er bestonden al studies naar het nationaal geheugen in de vroege republikeinse periode in de geschiedenis van Turkije, maar met de opkomst van de partij van de huidige president Recep Tayyip Erdoğan in de jaren tweeduizend ontstond hier een nieuwe visie op. Deze bevatte andere ideologische invloeden, zoals de islamistische beweging die opkwam in de jaren zestig en zeventig, en legde meer nadruk op het belang van Istanbul in de geschiedenis van Turkije. Er kwam een ander antwoord op de vraag wat het betekent om Turks te zijn. Maessen onderzocht onder begeleiding van Uğur Üngör, destijds universitair docent aan de Universiteit Utrecht en inmiddels hoogleraar Holocaust- en Genocidestudies aan de Universiteit van Amsterdam en het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, hoe de partij van Erdoğan Istanbul inzette om het nationaal geheugen aan te

passen.

Maessen leerde dat steden een erg belangrijke factor zijn in de ontwikkeling van de Turkse maatschappij, zeker tijdens de twintigste eeuw. Dit trok zijn interesse en leidde uiteindelijk tot zijn specialisatie in stadsgeschiedenis. Vooral de beleving van ruimte vindt hij interessant. Stadsgeschiedenis is samen met omgevingsgeschiedenis een van de subdisciplines die zich actief bezighouden met ruimtebeleving. Hoewel de bestudering van ruimtebeleving in andere disciplines, zoals geografie, normaal is, wordt het bij geschiedenis amper toegepast. Maessen doet dan ook een appèl op zijn collega's: 'Houd je meer bezig met ruimte!' Stadsgeschiedenis, met name vanuit ruimtelijk perspectief, is een terrein waar voor historici nog heel veel winst te behalen is. 'Het is een veld dat heel veelbelovend is, omdat historici zich onderscheiden van sociologen of antropologen: we kunnen zowel contemporaine als historische samenlevingen bestuderen.'

'Houd je meer bezig met ruimte!'

Zijn enthousiasme voor stadsgeschiedenis deelt Maessen graag met zijn studenten. Hij vertelt dat hij docent is geworden, omdat hij de combinatie van onderzoek en lesgeven zeer aantrekkelijk vond. Het trok hem dat het een intensieve, maar ook heel boeiende en leerzame baan is. Zo sta je als docent constant voor de vraag hoe je jouw kennis op een publiek overbrengt dat nog weinig over het onderwerp weet: 'Studenten zijn een spiegel voor je als mens

en onderzoeker.’ Maessen geniet van het feit dat hij zijn studenten vooruit kan helpen in hun intellectuele en persoonlijke ontwikkeling, en dat hij ze kan inspireren om op andere manieren naar de geschiedenis te kijken.

‘Studenten zijn een spiegel voor je als mens en onderzoeker’

Dankzij enthousiaste docenten zoals Maessen komt er steeds meer belangstelling voor stadsgeschiedenis. Logisch, vindt hij. Die belangstelling komt onder andere door de grote ontwikkelingen van de laatste veertig jaar. In het veld van stadsgeschiedenis is er sprake van steeds meer interdisciplinariteit en een betere integratie in andere grote historische debatten. Het veld is rijker en analytisch-kritischer dan ooit, waardoor het nu ook interessant is voor academici uit andere specialisaties. Maessen moedigt dan ook iedereen aan om zich erin te verdiepen. Wanneer ik vraag waarom stadsgeschiedenis interessant is voor de gemiddelde geschiedenisstudent parafraseert hij een passage uit *Streetlife: The Untold History of Europe's Twentieth Century* van Leif Jerram: ‘Niemand is niet geïnteresseerd in zijn of haar omgeving.’ Dit vindt Maessen vanzelfsprekend: ‘Er zullen altijd omgevingen zijn waar je je prettig voelt, en omgevingen waar je je niet prettig voelt. Je kan hierbij denken aan je kamer waar je je thuis voelt, de omgeving waarin je opgegroeid bent en wellicht het land waarin je woont. Deze gevoelens van identificatie gelden ook als je dit extrapoleert naar

historische en hedendaagse samenlevingen. Dit sluit aan op de recentelijk populaire *spatial turn*: ongeacht waar je je mee bezighoudt zijn ruimte en steden van groot belang. Als je bijvoorbeeld geïnteresseerd bent in revoluties is het interessant om te kijken in welke omgevingen deze zich afspelen. Wat voor sturende werking heeft die omgeving? De Franse Revolutie was deels zo succesvol doordat mensen zich makkelijk konden verschansen in de nauwe ruimtes van de middeleeuwse stad. Bij autoritaire leiders zie je de werking van ruimte eveneens. Zij gebruiken graag de ruimte om hun macht tentoon te stellen.’ Een voorbeeld zijn de militaire parades in Noord-Korea. Ook democratische staten kunnen ruimtelijke beleving gebruiken om hun eerdergenoemde nationaal geheugen te versterken, zoals Frankrijk doet met de herdenking van de bestorming van de Bastille op 14 juli. Ruimte wordt hier performatief gebruikt om de macht van de staat en de eenheid van de natie te benadrukken.

Afb. 2: Stadsbeeld van Istanbul. Bron: Enno Maessen.

Dit gebeurt ook in Turkije, en dan voornamelijk in Istanbul, de favoriete stad van Maessen. Deze performatieve ruimtebeleving is onder andere een reactie op het negatieve beeld dat Turkije soms met zich meedraagt in andere delen van

Europa. 'Dit heeft zijn oorsprong bij het historische oriëntalisme en de invloed die de stroming had op het beeld van het Osmaanse Rijk, waaruit het moderne Turkije voortkwam. Het Osmaanse Rijk heeft een grote rol gespeeld in het beeld dat Europa van zichzelf had.' Het Osmaanse Rijk diende als discursieve tegenpool. Het Westen was verbeeld als rationeel, verlicht en democratisch, het Oosten als despotisch, wreed en onderdrukkend. Een beeld dat veelal weinig van doen had met de werkelijkheid en de sterke verwevenheid van het Osmaanse Rijk met de rest van Europa en het Middellandse Zeegebied miskent. Desondanks heeft dit beeld nog steeds invloed op het hedendaagse beeld van Turkije. Volgens Maessen zijn stadshistorici eraan gewend geraakt om hun blik te verruimen naar regio's buiten Europa, en zien zij dat bijvoorbeeld diverse Franse en Italiaanse havensteden meer wisselwerking met het Osmaanse Rijk hadden dan met steden elders in Europa. Het Osmaanse Rijk heeft dan ook altijd nadrukkelijk in contact gestaan met de rest van Europa en heeft grote invloed gehad op de Europese samenleving. Het oriëntalistische beeld van Turkije snijdt dan ook weinig hout. Dat is spijtig, want Turkije en Istanbul hebben een rijk cultureel landschap van literatuur en film, beeldende kunst en architectuur, en een veelvormige geschiedenis, maar daar wordt maar zelden recht aan gedaan in de media.

**'Niemand is niet
geïnteresseerd
in zijn of haar
omgeving'**

Die hardnekkige culturele stereotypen zijn interessant om te bestuderen, maar ook problematisch omdat ze ons denken beïnvloeden. Ze zijn bijvoorbeeld zichtbaar in hoe Erdoğan wordt geportretteerd in de westerse media. 'Erdoğan wordt vaak weergegeven als sultan, zoals Poetin regelmatig als tsaar wordt verbeeld. Dit beeld van hem als een oosterse dictator stamt af van banale stereotypen die onderdeel zijn van een historische oriëntalistische visie over 'Oosterse' leiders als despoten.' Andere oriëntalismen ten aanzien van Turkije hebben volgens Maessen een belangrijke rol gespeeld in de gefaalde toenadering van Turkije richting de Europese Unie. Als je de gebeurtenissen ontleedt zie je dat Turkije geen onderdeel van de Unie mocht zijn omdat het – in de woorden van Frits Bolkestein – zogenaamd te groot, te arm en te anders (wat later veelal werd verbasterd als 'te islamitisch') was. Dit terwijl Turkije niet eens uitsluitend islamitisch was of is geweest, zoals vaak wordt gedacht. Voor de opkomst van nationalistische bewegingen was het Osmaanse Rijk lange tijd pluriform op religieus en etnisch gebied, hetgeen doorwerkte in het hedendaagse Turkije. Ook nu is de Turkse samenleving volgens Maessen zeker niet minder pluriform dan de onze. Veel mensen identificeren zich dan wel als conservatief, maar daar tegenover staan mensen die zich bijvoorbeeld als progressief en seculier identificeren. Toch waarschuwt Maessen ook voor deze blik op de samenleving. 'Met zo'n verdeling moet je uitkijken, omdat dat in zichzelf een stereotypering is. De implicatie van deze tegenstelling in de context van Turkije is dat religiositeit en conservatisme al-

tijd samengaan, net zoals secularisme en een progressief wereldbeeld dat zouden doen. Het tegendeel is vaak waar. Secularisme en conservatisme sluiten elkaar bijvoorbeeld helemaal niet uit.’

Hij legt dit verder uit: ‘Het heeft in belangrijke mate te maken met beeldvorming over Turkije, moderniteit en religiositeit in onder andere West-Europa. Die is zeer beladen met exotistische en racistische stereotypen die mensen – vaak onbewust – reproduceren. Een vertekend of geïdealiseerd beeld van de eigen maatschappij wordt daarbij vaak als maatstaf voor de interpretatie van een andere maatschappij gebruikt. Dat zie je zelfs op een meer genuanceerd en abstract niveau bij het schrijven van stadsgeschiedenis. Je kan bijvoorbeeld makkelijk vergelijkingen trekken tussen Istanbul en Europese steden. Je moet alleen altijd oppassen dat je niet alsnog in een vergelijking eurocentristisch te werk gaat, met de West-Europese stad als maatstaf, terwijl in de geschiedenis juist Byzantijnse en latere steden in het Oostelijk Mediterraan Zeegebied de maatstaf waren.’ Istanbul is tenslotte het vroegere Constantinopel, het voormalige centrum van twee wereldrijken. Kortom, neem het maar aan van Maessen: Istanbul bruist, met een interessant uitgaansleven en voor ieder wat wils in de stedelijke omgeving, met name voor

(toekomstige) historici. Verdiep je mede daarom ook vooral in stadsgeschiedenis, want er valt nog veel voor ons historici te ontdekken!

Aanraders van Enno Maessen voor studenten die zich verder willen verdiepen:

- *The Club* op Netflix
- Sibel Bozdoğan, *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic* (Seattle 2001).
- Murat Gül, *Architecture and the Turkish City: An Urban History of Istanbul since the Ottomans* (Londen 2017).

Currently, Enno Maessen is a lecturer of Political History at the Department of History and Art History and a core teacher in the Philosophy, Politics and Economics programme. His main interest is urban history in the Mediterranean region, particularly Turkey. His book Representing Modern Istanbul was recently published.

Afb. 3: Panorama van Istanbul. Bron: Flickr, Ben Morlok, <https://bit.ly/3uXdvF2>.

Theologische Tegenstand

De rol van aartsbisschop Desmond Tutu in de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika, 1980-1997

Afb. 1: Desmond Tutu, hier in gesprek met voormalig minister-president en toenmalig PVDA-fractievoorzitter Joop den Uyl, tijdens zijn bezoek aan Nederland in 1985. Bron: Rob Bogaerts (Anefo), Nationaal Archief, <https://bit.ly/3vCDmm2>.

Michiel Mulder

When we consider the fight against Apartheid in South Africa, we often see images of Nelson Mandela, and his struggle against the regime leading to his eventual presidency. Archbishop Desmond Tutu was another important figure in the struggle, but his importance in the earlier years has often been overlooked. In this article, Michiel Mulder analyses Tutu's actions during the struggle against Apartheid, especially on the theologic level, as Tutu set about to challenge the religious base of the Apartheid proponents.

Laten we om de tafel zitten, zwarten en blanken bij elkaar, elk met onze erkende leiders en plannen maken voor onze gezamenlijke toekomst, zodat we een nieuw tijdperk binnen gaan in Zuid-Afrika, dat dan een land van gerechtigheid, vrede, liefde, rechtvaar-

digheid, mededogen en zorg voor de naaste zal zijn. [...] Vandaar onze eis: laat Mandela vrij en begin met overleg.¹

¹ Desmond Tutu (vert. Erik van den Bergh, Hans van Opstal en Elly Bruineman-van Gorcum), *Geen Vrede Met Apartheid: Nobelprijsre-*

Het bovenstaande citaat is afkomstig uit een redevoering van Desmond Tutu, gegeven op 28 april 1980 aan de voormalige Universiteit van Natal.² Tutu had, als aartsbisschop van de Anglicaanse Kerk in Kaapstad en algemeen secretaris van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken, een cruciale rol in het aanvoeren van de geweldloze strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika tijdens de jaren tachtig en negentig. Hiervoor ontving Tutu de Nobelprijs voor de vrede in 1984. Dit artikel onderzoekt de rol van aartsbisschop Desmond Tutu binnen de anti-apartheidsbeweging in Zuid-Afrika. Verreweg de meeste literatuur over de ontmanteling van het apartheidsregime in Zuid-Afrika heeft zich tot nu toe gericht op het beschrijven van de rol van Nelson Mandela. Met name de periode tussen Mandela's vrijlating in 1990 en zijn aantreden als eerste 'zwarte' president van Zuid-Afrika in 1994 is uitvoerig beschreven. De perioden 1980-1990 en 1995-1997 worden echter minder belicht. Zo wordt binnen de historiografie minder aandacht besteed aan de rol van het geweldloos verzet in Zuid-Afrika en de protestacties om Nelson Mandela vrij te krijgen.

De Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken (SACC), onder leiding van Desmond Tutu, speelde met name tijdens de jaren tachtig een belangrijke rol in het organiseren van binnenlands geweldloos verzet tegen het apartheidsregime in Zuid-Afrika.³ Dit kwam doordat alle

vormen van binnenlands politiek verzet met harde hand onderdrukt werden door de overheid, terwijl de geestelijkheid door haar recht op vrijheid van godsdienst openlijk kon preken over de onrechtvaardigheid van het apartheids-systeem. Daarnaast kon zij aanvoeren dat dit geweldloze verzet meer religieus dan politiek gemotiveerd was. De theologische argumentatie die ten grondslag lag aan deze vorm van geweldloos verzet was dat het rechtssysteem aan een bepaalde interne moraal moest voldoen om als recht te kunnen gelden.⁴ Omdat het op ras gebaseerde stelsel van apartheid als een moreel onrechtvaardig systeem werd beschouwd, kon apartheid niet als legitiem gezien worden en moest er in verzet tegen worden gekomen volgens de principes van deze bevrijdingstheologie.⁵ Om het ontstaan van deze beweging van geweldloos verzet binnen de strijd tegen apartheid te analyseren is het relevant om de rol van Desmond Tutu als spiritueel leider van deze beweging te onderzoeken. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt daarom als volgt: in hoeverre droeg aartsbisschop Desmond Tutu, in diens rol als spiritueel leider van de religieus gemotiveerde vorm van geweldloos verzet, bij aan de strijd tegen apartheid en het daaropvolgende proces van nationale verzoening in Zuid-Afrika in de periode 1980-1997?

De Amerikaanse socioloog Rogers Brubaker stelt dat er geen direct verband

de 1984 En Andere Teksten (Amsterdam, 1985) 75.

² Ibidem, 72.

³ Allister Sparks, *The mind of South Africa: the story of the rise and fall of Apartheid* (London

UK, 1990) 402.

⁴ Lon L. Fuller, 'Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart', *Harvard Law Review*, 1.4 (1958): 630-672, aldaar 645.

⁵ Desmond Tutu (vert.), *Geen Vrede Met Apartheid*, 43.

bestaat tussen religie en conflict. Dit omdat religie te alomvattend en multi-interpretabel is om de directe aanleiding van conflict te vormen. Bepaalde actoren kunnen volgens de theorie van Brubaker echter wel religieuze frames gebruiken. Dit kan zowel door discourses op te zetten om geweld te legitimeren, als om bepaalde machtsystemen te delegitimeren.⁶ In dit artikel wordt onderzocht in hoeverre Desmond Tutu's framing van het christendom een rol speelde binnen de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika. Hierbij wordt er een vergelijking gemaakt tussen enerzijds de rol van de Nederduitse Gereformeerde Kerk binnen het Afrikaner-nationalisme, en anderzijds de rol van Desmond Tutu's bevrijdingstheologie binnen de strijd tegen apartheid. Hierbij wordt Desmond Tutu's boek *In God's hand* uit het jaar 2014 als primaire bron geraadpleegd in de analyse van de standpunten van diens bevrijdingstheologie. Ook wordt een brief van Desmond Tutu, gericht aan de toenmalige Zuid-Afrikaanse premier Pieter Willem Botha in 1984, gebruikt. Vervolgens wordt onderzocht wat de rol van Tutu was als voorzitter van de Truth and Reconciliation Commission (TRC) tussen 1995 en 1997. Hierbij wordt allereerst onderzocht welk beoogd doel ten grondslag lag aan de oprichting van de TRC na de afschaffing van apartheid. Daarnaast wordt onderzocht wat de invloed van de TRC was op het proces van nationale verzoening tussen verschillende bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika in de tweede helft van de jaren negentig. In dit deel wordt onder andere het boek

Geen Toekomst Zonder Verzoening van Desmond Tutu uit het jaar 2000 als primair bronmateriaal gebruikt.

Het christendom werd als cultuurgodsdienst gebruikt om apartheid te legitimeren

De rol van de NGK binnen het Afrikaner nationalisme

Het christendom vormde van oudsher een belangrijk onderdeel van de etnisch-religieuze groepsidentiteit van de 'blanke' Afrikaner gemeenschap in Zuid-Afrika. In tegenstelling tot Tutu's bevrijdingstheologie had de Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK) een conservatief karakter en steunde deze het apartheidsregime.⁷ Zo vond er een sterke wisselwerking plaats tussen de theologie van de NGK, de opkomst van het Afrikaner nationalisme en het ontstaan van apartheid in Zuid-Afrika tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw. De Zuid-Afrikaanse theoloog Johannes A. Loubser, als professor verbonden aan de Stellenbosch Universiteit, stelde dat de apartheidstheologie een politiek geladen vorm van geloofsinterpretatie was. Volgens Loubser waren er geen legitieme theologische argumenten voor het ontstaan van apartheid, maar diende de religieuze framing voor apartheid enkel om het etnisch-nationalistische doel van raciale segregatie in Zuid-Afrika te legitimeren.⁸ Het christendom werd daarbij

⁷ Sparks, *The mind of South Africa*, 297.

⁸ Johannes A. Loubser, 'Apartheid Theology: A "Contextual" Theology Gone Wrong?' *Journal of church and state* 38.2 (1996): 321-337, aldaar

⁶ Rogers Brubaker, 'Religious dimensions of political conflict and violence', *Sociological Theory* 33.1 (2015): 1-19, aldaar 2.

ten tijde van het modern imperialisme gebruikt als cultuurgodsdienst om de ‘beschavingsmissie’ van de ‘blanke’ Europeanen in Azië en Afrika te legitimeren. De oorsprong van deze apartheidstheologie was volgens Loubser te herleiden tot de theologische argumenten om slavenhandel te legitimeren.⁹ De theologie werd geïnstrumentaliseerd voor het Afrikaner nationalisme, in plaats van andersom. Daarom stelde Loubser dat de oorsprong van de apartheidstheologie gezocht moest worden in de ontwikkeling van de geschiedenis van kolonialisme in Zuid-Afrika.¹⁰

Met name de gevolgen van de Boerenoorlogen en de opkomst van het Afrikaner nationalisme tijdens het begin van de twintigste eeuw beïnvloedden de opkomst van de apartheidstheologie. Zuid-Afrika diende vanaf de vestiging van de VOC-nederzetting Kaap de Goede Hoop in 1652 als een vestigingskolonie voor Europese kolonisten. In de eerste fase tussen 1652 en 1795 kwamen er vooral migranten uit Nederland naar Zuid-Afrika.¹¹ De afstammelingen van deze Nederlandse kolonisten werden de ‘Boeren’ genoemd. Tijdens de negentiende eeuw werd Zuid-Afrika in toenemende mate bewoond door Britse kolonisten.¹² Dit leidde tot botsingen tussen de Boeren en de Britten in Zuid-Afrika. Zo vonden er twee verschillende Boerenoorlogen plaats in de

periode tussen 1880 en 1902.¹³ Met het einde van de Tweede Boerenoorlog ontstond het streven van Europese kolonisten in Zuid-Afrika tot het vormen van één natie.¹⁴ Deze vorm van etnisch nationalisme was gefundeerd op een combinatie van rassenverschil en religie. Met name Afrikaner politici zoals James Hertzog, Jan Smuts en Daniel François Malan propageerden gedurende het interbellum dit rassenverschil in Zuid-Afrika en werden de architecten van de apartheidstaat.¹⁵ De verschillen tussen de Britten en de Boeren moesten aan de kant worden geschoven en de beide ‘blanke’ bevolkingsgroepen moesten zich als Afrikaner gemeenschap bundelen in één natie.¹⁶

Volgens de Zuid-Afrikaanse journalist Allister Sparks werd het ontstaan van de ideeën over raciale segregatie beïnvloed door de conservatieve ideeën van Oswald Spengler en de opkomst van het fascisme in Europa tijdens het interbellum.¹⁷ De NGK kreeg een sleutelrol in het legitimeren van dit Afrikaner nationalisme. Zo fungeerde het instellen van een volkskerk voor de ‘blanke’ inwo-

¹³ Thomas Davenport en Christopher Saunders, *South Africa: A modern history* (Springer, 2000) 173.

¹⁴ Saul Dubow, ‘The Commonwealth and South Africa: From Smuts to Mandela’, *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 45.2 (2017): 284-314, aldaar 288.

¹⁵ Ibidem, 286.

¹⁶ In overleg met de redactie is besloten om, in de context van deze geschiedschrijving over de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika, de termen ‘blank’ en ‘zwart’ te hanteren. Wij zijn ons bewust van de politieke lading en negatieve connotatie van de term ‘blank’.

¹⁷ Sparks, *The mind of South Africa*, 148.

336.

⁹ Ibidem, 322.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

Afb.2: Desmond Tutu in 1981. Bron: Hans van Dijk (Anefo), Nationaal Archief, <https://bit.ly/3k10ILe>.

ners van Zuid-Afrika als een bindmiddel tot het vormen van één Afrikaner natie.¹⁸ Ook moest er algemeen christelijk onderwijs worden ingesteld voor Afrikaners. De theologie van Abraham Kuyper, voormalig minister-president van Nederland tussen 1901 en 1905, werd aangehaald als legitimering voor het instellen van raciale segregatie in Zuid-Afrika.¹⁹ Volgens Kuypers zogenoemde ordeningstheorie vormde de samenleving een organisch samenstelling van verschillende door God geschapen hiërarchische structuren van autoriteit. Binnen deze ordeningstheorie was er sprake van een biologische hiërarchie.²⁰ Hierin stond de ‘blanke’ Europeaan

boven zowel de ‘gekleurde’ Indiër als de ‘zwarte’ Afrikaan. Omdat God dit zo geschapen had, kon de mens deze structuur niet veranderen.²¹ Op deze manier vormde de ordeningstheorie van Abraham Kuyper de theologische legitimering voor politici als Hertzog, Smuts en Malan voor hun Afrikaner nationalisme en het vestigen van de apartheidsstaat in Zuid-Afrika in 1948.²²

De ‘theologische burgeroorlog’ in Zuid-Afrika

Je kunt niet spreken van een evolutionaire verandering als zwarten daardoor vreemdelingen worden in eigen land. [...] Deze verandering maakt het gevaar van een revolutie alleen maar groter en draagt alle ingrediënten in zich voor het alternatief dat te afschuwelijk is om aan te denken.²³

De bovenstaande zinsnede is afkomstig uit een brief van Desmond Tutu aan de toenmalige Zuid-Afrikaanse president Pieter Willem Botha. Tutu schreef de brief op 24 april 1984, op het moment dat Zuid-Afrika op de rand van een burgeroorlog stond. In deze brief bekritiseert Tutu het onrecht dat inherent was aan het systeem van apartheid. Daarnaast waarschuwt Tutu premier Botha voor een dreigende geweldsescalatie, met alle gevolgen van dien voor de strijd tegen apartheid. Het standpunt van de bevrijdingstheologie van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken, onder leiding van Desmond Tutu, was namelijk dat

²¹ Loubser, 325.

²² Davenport en Saunders, *South Africa: A modern history*, 373.

²³ Desmond Tutu (vert.), *Geen Vrede Met Apartheid*, 67.

¹⁸ Ibidem, 155.

¹⁹ Ibidem, 158.

²⁰ Ibidem, 160.

ieder mens gelijk geschapen was door God.²⁴ Tutu interpreteerde de raciale segregatie van het apartheidssysteem als ‘onchristelijk’ en illegitiem.²⁵

De waarde van de mens was volgens de theologische interpretatie van Tutu ‘intrinsiek’, terwijl discriminatie daarentegen altijd gebaseerd was op ‘extrinsieke’ kenmerken, zoals ras, geslacht of seksuele geaardheid.²⁶ Dergelijke kenmerken zouden geen reden moeten zijn voor scheiding, maar juist de complementariteit en afhankelijkheid zou de samenwerking tussen verschillende mensen moeten bevorderen.²⁷ Volgens het principe van *Ubuntu* lag de kern van ‘het mens zijn’ namelijk binnen de verbondenheid met andere personen.²⁸ Daarnaast was volgens Tutu’s bevrijdingstheologie de kern van de boodschap van het christelijke geloof om uit te spreken tegen onrecht en op te staan in de strijd tegen tirannie.²⁹ In Tutu’s interpretatie vormde de Bijbel een radicaal revolutionair pamflet in de strijd tegen onrechtvaardigheid. Zo stelde hij hier het volgende over: ‘Het laatste wat je aan mensen moet geven is de Bijbel. Die is revolutionairder gekant tegen onrecht en onderdrukking dan enig politiek manifest of politieke ideologie.’³⁰

Allister Sparks stelde dat het leiderschap van de SACC een grote invloed

had op lokaal en nationaal niveau.³¹ Juist toen er in de jaren tachtig een leiderschapscrisis plaatsvond binnen het African National Congress (ANC), de verboden anti-apartheidspartij onder leiding van Nelson Mandela, was de invloed van het leiderschap van de SACC groot binnen de anti-apartheidsbeweging. Zo werden er massabegrafenissen georganiseerd voor de slachtoffers van het apartheidsregime. Tijdens deze massabijeenkomsten preekten dominees tegen de misstanden van het geïnstitutionaliseerde racisme tegenover zwarten binnen het apartheidssysteem.³² Ook riep de SACC zwarte Afrikanen op tot stakingen en het boycotten van arbeid voor hun blanke bazen. Dit vanwege de raciale segregatie binnen de Zuid-Afrikaanse economie. Daarnaast werden de kerken belangrijke broedplaatsen van het georganiseerde verzet tegen de Zuid-Afrikaanse regering. Op deze manier trad de kerk op de voorgrond in de strijd tegen apartheid en was ze in staat om mensenmassa’s te mobiliseren binnen de townships. Daarom stelt Sparks dat er sprake was van een ‘theologische burgeroorlog’ tijdens de jaren tachtig in Zuid-Afrika. Binnen deze theologische burgeroorlog bevocht de SACC onder leiding van Tutu, op basis van de bevrijdingstheologie en door middel van de bovengenoemde vormen van geweldloos verzet, de theologische legitimering van de NGK voor het apartheidsregime. Sparks stelt dan ook het volgende over de rol van Tutu en de SACC in de strijd tegen apartheid tijdens de jaren tachtig: ‘Nowhere in the world, except perhaps

24 Sparks, *The mind of South Africa*, 283.

25 Desmond Tutu (vert. Linda Jansen), *In Gods Hand* (Utrecht, 2016) 46.

26 Ibidem, 22.

27 Ibidem, 40.

28 Ibidem, 33.

29 Sparks, *The mind of South Africa*, 288.

30 Tutu, *In Gods Hand*, 22.

31 Sparks, *The mind of South Africa*, 289.

32 Ibidem.

in Poland is the Christian church so closely identified with the people's struggle for freedom.'³³

Tutu's Truth and Reconciliation Commission

Onder grote druk van de internationale gemeenschap werd Nelson Mandela in 1990, na 27 jaar gevangenschap op Robbeneiland, vrijgelaten. In diezelfde periode was premier Pieter Willem Botha in 1989 afgetreden en vervangen door Frederik Willem de Klerk. Na de vrijlating van Nelson Mandela werden de onderhandelingen met De Klerk geopend over de afschaffing van het apartheidssysteem in Zuid-Afrika. In 1994 werden de eerste vrije verkiezingen van Zuid-Afrika gehouden.³⁴ Deze resulteerden in een ruime verkiezingswinst voor het ANC. Nelson Mandela werd verkozen tot de eerste zwarte president van Zuid-Afrika.³⁵

Daarmee was nationale verzoening tussen alle bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika nog niet bereikt. De erfenis van de apartheid-periode had in de jaren negentig een grote invloed op het pas democratisch geworden Zuid-Afrika. Er moest naar een manier gezocht worden om dit traumatische verleden van apartheid te kunnen verwerken en te streven naar nationale verzoening tussen de verschillende bevolkingsgroepen

in Zuid-Afrika.³⁶ Ook heerste er de angst dat het conflict weer zou opblazen wanneer de daders vrijuit gingen en het verleden onbesproken bleef.³⁷

Er was sprake van een 'theologische burgeroorlog'

In 1995 werd Desmond Tutu door Nelson Mandela aangesteld als voorzitter van de Truth and Reconciliation Commission (TRC). Volgens de filosofie van Tutu kon er geen vrede zijn zonder verzoening. De TRC streefde daarom naar een 'derde weg' tussen rechtsvervolging en amnestie.³⁸ Het achterhalen van de waarheid werd daarbij belangrijker geacht dan het bestraffen van misdaden. Daarbij zou het, gezien de schaal van de misdaden tijdens de apartheidssamenleving, onmogelijk zijn geweest om ze allemaal te onderzoeken. Mensen die politiek gemotiveerde misdaden hadden gepleegd tussen 1960 en 1994 konden een verzoek tot amnestie aanvragen bij de TRC.³⁹ Hierbij ging het zowel om misdaden die waren gepleegd door Afrikaners in opdracht van het apartheidssysteem, als om misdaden die waren gepleegd in townships in naam van de

36 Tristan Anne Borer, 'Truth, reconciliation and justice', *Peace Review* 11.2 (1999): 303-309, aldaar 305.

37 Klerk, 'Nelson Mandela and Desmond Tutu', 324.

38 Michael Battle, 'A theology of community: The ubuntu theology of Desmond Tutu', *Interpretation* 54.2 (2000): 173-182, aldaar 176.

39 Tutu, *Geen Toekomst Zonder Verzoening*, 51.

33 Ibidem.

34 Desmond Tutu (vert. Jos Dohmen), *Geen Toekomst Zonder Verzoening* (Amsterdam, 1999) 20.

35 Ben de Klerk, 'Nelson Mandela and Desmond Tutu: living icons of reconciliation', *The Ecumenical Review* 55.4 (2003): 322-332, aldaar 324.

strijd tegen apartheid.⁴⁰

De volledige waarheid moest worden opgebiecht als voorwaarde voor het verkrijgen van amnestie.⁴¹ Door het achterhalen van de waarheid konden de nabestaanden van slachtoffers van het apartheidsregime de stoffelijke resten van hun vermoorde familielid opgraven en ritueel herbegraven.⁴² Dit nam voor veel getroffen families een belangrijke plaats in binnen het verwerkingsproces. Ook moesten mensen die politieke misdaden hadden gepleegd ten tijde van het apartheidsregime dit publiekelijk opbiechten. Volgens de Amerikaanse politicoloog James L. Gibson was het leiderschap van Tutu cruciaal voor het uiteindelijke succes van de TRC.⁴³ Volgens Gibson kwam dit doordat Tutu vanuit een combinatie van diens charisma en theologische opvattingen onpartijdigheid wist uit te stralen.⁴⁴ Daardoor draaide het werk van de TRC niet uit op een showproces voor het ANC, maar kon er daadwerkelijk naar verzoening en het bouwen van een gezamenlijke toekomst worden gestreefd.

Conclusie

Desmond Tutu had een grote invloed

40 Stuart J. Kaufman, 'South Africa's civil war, 1985–1995', *South African Journal of International Affairs* 24.4 (2017): 501–521, aldaar 506.

41 Tutu, *Geen Toekomst Zonder Verzoening*, 29.

42 Battle, 'A theology of community', 180.

43 James L. Gibson, 'The contributions of truth to reconciliation: Lessons from South Africa', *Journal of conflict resolution* 50.3 (2006): 409–432, aldaar 427.

44 Ibidem.

binnen de anti-apartheidsbeweging tussen 1980 en 1997. Zo droeg Tutu's theologische kritiek op de Nederlandse Gereformeerde Kerk bij aan de delegitimering van het Afrikaner nationalisme in Zuid-Afrika. Daarnaast vormde Desmond Tutu's bevrijdingstheologie een inspiratie voor veel zwarte Zuid-Afrikanen om over te gaan op geweldloos verzet tegen het apartheidsregime. Bovendien droeg het leiderschap van Tutu en de actieve rol van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken bij om mensen in de townships te mobiliseren voor geweldloos verzet. Met name doordat er tijdens de jaren tachtig sprake was van een leiderschapscrisis binnen het ANC vervulde Desmond Tutu met het aanvoeren van de religieus gemotiveerde vorm van geweldloos verzet een sleutelrol. Tot slot leverde Desmond Tutu, in zijn rol als voorzitter van de TRC, een cruciale bijdrage aan het proces van nationale verzoening tussen verschillende bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika na de decennia van apartheid. De les van Desmond Tutu was dat men om tot blijvende vrede te komen het verleden onder ogen moest komen, bereid moest zijn om de andere wang toe te keren en de arm uit te strekken naar de ander.

Michiel Mulder has been studying History at Utrecht University since 2018. Within his Bachelor's programme, he focused on Political History, International Relations and Conflict Studies. Michiel wrote the original version of this article last summer as a research paper for the course 'The Postcolonial World Order'.

Gelijke politieke positie eindelijk primair

Afb. 1: De eerste vrouwelijke minister in kabinet Drees I in 1956. Bron: Nationaal Archief/Spaarnestad Photo, <https://bit.ly/3tbjx4X>.

Famke Telman

In 2022, for the first time in Dutch history, there were as many female ministers as male ministers. A historical highlight. Unfortunately, women's emancipation in politics does not end here. We still have a long way to go to really achieve gender equality in Dutch politics.

Op 10 januari 2022 trad kabinet-Rutte IV aan, na een formatieperiode van bijna tien maanden. Voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis bestond de ministersploeg voor de helft uit vrouwen. Een historische mijlpaal. Tijdens het aantreden van het vorige kabinet in 2017 zei minister-president Mark Rutte nog dat hij de man-vrouwverhouding in het kabinet ‘secundair’ vond. Het ging er vooral om dat je een ploeg met de beste mensen samenstelde, beweerde hij. Dat Nederland barst van vrouwelijk politiek talent, ontging hem hoogstwaarschijnlijk. Toch werd de roep om een gelijkere verdeling van mannen en vrouwen in het kabinet de afgelopen vier jaar groter en in Rutte IV was het dan eindelijk zover: tien mannen en tien vrouwen namen naast de koning plaats op het bordes en mochten de ministerposten gaan bekleden. Nog nooit kende Nederland zo’n divers kabinet als Rutte IV. Is vrouwenemancipatie in de politiek met deze ministersploeg eindelijk voltrokken?

Het eerste Nederlandse kabinet trad aan in 1848. Politiek was toen iets voor mannen. Er was geen algemeen kiesrecht, laat staan kiesrecht voor vrouwen, en het parlement en het kabinet werden gevormd door heren van goede komaf. Pas in 1953, meer dan honderd jaar na het aantreden van het eerste kabinet, werd KVP-politicus Anne de Waal de eerste vrouwelijke staatssecretaris. Drie jaar later, in 1956, trad ook de eerste vrouwelijke minister toe tot het kabinet, eveneens afkomstig uit de KVP: Marga Klompé. Nederland had er 108 jaar over gedaan om een vrouw in de ministersploeg te krijgen. Na de Tweede Wereldoorlog nam de participatie van vrouwen in de Nederlandse politiek toe, hoewel

het nooit in de buurt kwam van een gelijke man/vrouw-verdeling. In 1980 ratificeerde Nederland het *Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen*. Het verdrag, dat is gebaseerd op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, stelt in artikel 7 dat ondertekenaars van het verdrag alle passende maatregelen moeten nemen om discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven uit te bannen. Vrouwendiscriminatie in de politiek mocht vanaf dat moment officieel niet meer plaatsvinden.

Wordt het niet eens tijd voor een vrouwelijke premier?

De realiteit is helaas vaak anders. Vrouwenparticipatie in de Nederlandse politiek is sinds de jaren tachtig dan wel sterk toegenomen, van een gelijke verdeling is nooit sprake geweest. Wanneer ik anno 2022 naar de politiek kijk, zie ik nog steeds een grote vertegenwoordiging van witte mannen in pak. En dat moet anders. Nederland kent pieken en dalen wat vrouwenemancipatie in de politiek betreft. Het World Economic Forum maakt elk jaar een ranglijst van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in alle landen. Waar Nederland in 2006 nog een plek scoorde in de top tien, waren we in 2017 bij het aantreden van kabinet-Rutte III alweer gezakt naar een 25e plaats. Voor een land dat zich graag voordoet als sterk geëmancipeerd, is dit tragisch. Er staat ons iets te doen!

Vrouwen de politiek in krijgen, dat is

wat we moeten doen. Een gelijk verdeeld kabinet is een startpunt, maar voor jonge vrouwen is het pad richting de politiek, waar discriminatie en seksisme op de loer liggen, nog altijd niet verleidelijk. Zolang politiek nog steeds voor het overgrote deel wordt bedreven door mannen in pakken zijn we er niet. De hele twintigste eeuw vochten vrouwen voor een gelijke positie in de Nederlandse politiek. Deze strijd is duidelijk nog niet gestreden. Vrouwen in de politiek zorgen niet alleen voor een betere vertegenwoordiging van het Nederlandse volk; ze zijn ook een positief voorbeeld voor jonge vrouwen. Dat Rutte IV nu tien vrouwelijke ministers kent is een historisch hoogtepunt, maar we moeten doorgaan met gendergelijkheid de standaard maken. Niet alleen in het kabinet, maar ook in het parlement, de Provinciale Staten en onze gemeenteraden. En wordt het bijvoorbeeld bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen in 2025 niet eens tijd voor de eerste vrouwelijke premier? Het antwoord is wat mij betreft volmondig ja. Zoals oud-D66-minister Els Borst ooit zei: politiek is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten. En zo is het maar net.

Famke Telman studied History at Utrecht University and is currently finishing her Master's in Politics and Parliament at Radboud University. She is mostly interested in the parliamentary history of the Netherlands and in Dutch politics.

Politiek is te
belangrijk om
alleen aan
mannen over
te laten

Feminisme of Feminismes?

Fabienne van Wijngaarden

Het historiografische debat omtrent feminisme ontwikkelt zich de laatste jaren in een razend tempo. Er is kritiek op het ‘golvenmodel’, dat de geschiedenis van feminisme indeelt in drie golven van initiatief en protesten met periodes van stilstand ertussen, en academici uit verschillende velden debatteren over de definitie van feminisme. De monografie *Feminisms: A global history*, het nieuwste werk van de Britse historicus Lucy Delap, levert een bijdrage aan dit debat. Delap doet in het boek onderzoek naar de geschiedenis van feminisme, en probeert de transformatie daarbinnen via kritische analyse, contextueel begrip, en een focus op inclusie en buitensluiting te vatten. Hier slaagt ze zonder twijfel in.

Delap heeft gekozen om de geschiedenis van feminisme vanuit de *global turn* te bestuderen, en om naar objecten en informatie te kijken die voorheen als onbelangrijk werden beschouwd. Hierdoor weet ze een volledig nieuw perspectief te creëren. Ze vraagt niet wat feminisme betekent, maar wat het gedaan heeft. Delap heeft ervoor gekozen om feminisme niet in een chronologische volgorde, maar in categorieën weer te geven: dromen, ideeën, plaatsen, objecten, blikken, gevoelens, acties en liederen. Hierdoor blijft ze weg bij de gebruikelijke focus op ideeën van bekende witte vrouwen en het sociale

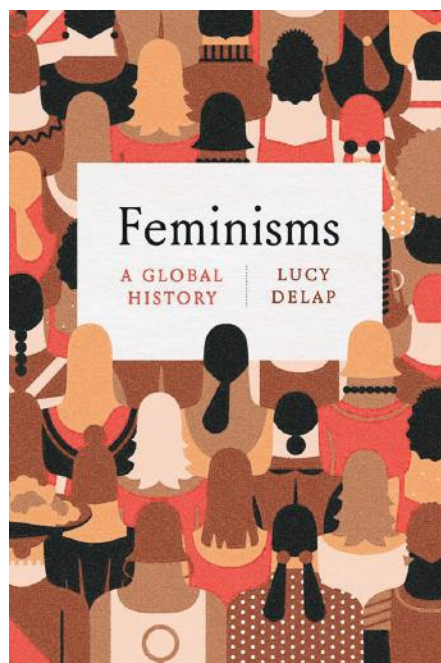
beweging-perspectief. Verder demonstreert ze het probleem van de definitie van feminisme, ook zichtbaar in de titel. Volgens Delap is de definitie van feminisme eeuwig veranderend en is er niet één feminisme.

Ze vergelijkt de geschiedenis van feminisme met een mozaïek

Delap probeert in deze monografie drie relatief simpele vragen te beantwoorden: hoe heeft feminisme zich ontwikkeld in de wereld, wat hebben feministen bereikt, en wat kunnen we vandaag de dag leren van de globale geschiedenissen van feminisme? Delap geeft in de introductie een metafoor die de diepgang van deze vragen goed illustreert. Ze vergelijkt de geschiedenis van feminisme met een mozaïek. Een mozaïek is opgebouwd uit verschillende stukjes, afhankelijk van wat beschikbaar was. Sommige mozaïeken blijven lang bewaard, terwijl andere opgebroken worden en hergebruikt worden in een nieuw mozaïek. Dit illustreert volgens Delap de pluraliteit en intersectionaliteit van de geschiedenis van feminisme. Vrouwenbewegingen vormden zich in

verschillende situaties, en hadden verschillende resultaten. Sommige waren succesvol, andere minder, maar van alle werd het gedachtegoed gedeeld en hergebruikt. Door te kijken naar nieuwe thema's weet Delap onderdelen van het mozaïek te verzamelen die voorheen verborgen waren en agentschap te geven aan groepen die dat voorheen niet hadden. Deze keuze heeft echter niet alleen maar voordelen. Het is zeker belangrijk dat onderbelichte onderwerpen in de belangstelling staan, maar dat betekent niet dat de bekendere onderwerpen het onderspit moeten delven, zoals bijvoorbeeld de suffragettes in *Feminisms* helaas wel doen.

Deze monografie is uitstekend geschreven. Delaps bronnengebruik is divers, mede dankzij de verschillende concepten die ze in het boek verkent. Door de toepassing van historische uitgangspunten zoals de global turn en intersectionaliteit is deze monografie een bundeling van nieuwe kennis en conclusies. Al met al is *Feminisms: A global history* dus een daverend succes, omdat Delap het concept feminisme overtuigend transformeert.

Afb. 1: Lucy Delap, *Feminisms: A global history*. The University of Chicago Press, Chicago, 2020. 256 pagina's, €13,50.

Appraising Orlando Figes?

Noemi Suter

With *The Europeans: Three Lives and the Making of a Cosmopolitan Culture* Orlando Figes has written an opulent, richly enthralling, panoramic work on the cosmopolitan history of nineteenth-century European high culture. This he portrayed through the prism of the railway, and with the vivid example of an extraordinary ménage à trois of Ivan Turgenev, novelist, poet, and playwright, Pauline Viardot, a soprano and composer, and Louis Viardot, a great connoisseur. Figes approaches Europe as a space of cultural transfer, translation and exchange across national borders from which a European culture - an international synthesis of artistic forms, ideas and styles - emerges and sets Europe apart from the rest of the world. He draws on empirical structures and employs an analytical method to deduce how these have shaped the self-understanding of Europeans.

The Europeans is clearly a testimony to Figes' erudition; it is immaculately researched and firmly underpinned by meticulous scholarship. This is also accompanied by an eloquence that satu-

rates his entire writing; it is beautifully written and with Figes's characteristic verve and supple grace. What's more, it is a book that exemplifies perfectly how Figes always manages to make his work irresistibly appealing, which, I believe, must lie in the fact that he can make distant history gain a very present, relevant and immediate touch. When I read it for the first time, I was thoroughly absorbed from start to finish and plunged into another world. Indeed, Figes managed to make past events which we now see as central to European high culture completely current. The grievances and constellations in Figes' world of *The Europeans* inevitably confront the reader with current issues, just as all the reflections on culture, the market and mobility lead one directly into the present. The approach also calls for examples of lived life, not just structural generalities. The British-German historian has found a constellation of three protagonists for his account - precisely those 'three lives' mentioned in the subtitle - that could hardly be more apt for a European self-understanding: the triangular story

of Turgenev with Pauline Viardot and her husband Louis Viardot. Turgenev was the first Russian storyteller to gain recognition in Europe and Pauline Viardot was an international self-made star of opera, her husband a translator of Cervantes' novel *Don Quixote* and an eminent figure in French intellectual life. I here gratefully note that Figes does not tell the story of the capitalisation of culture in an accusatory manner, but rather in a densely descriptive way that gifts the reader with his knowledge. I moreover appreciated the fresh look at European art and culture that Orlando Figes offers in his book and the way the author combines epochs and private fates. Turgenev's merits as a literary mediator across national borders are worthy of any attention.

Ultimately, Orlando Figes' *The Europeans* is an original, fact-rich, brilliantly constructed book and the lasting value of it certainly lies in the impressive panorama he has made of his investigation: It broadens our horizons in the very best sense and thereby makes us a little more European ourselves.

The Europeans is clearly a testimony to Figes' erudition

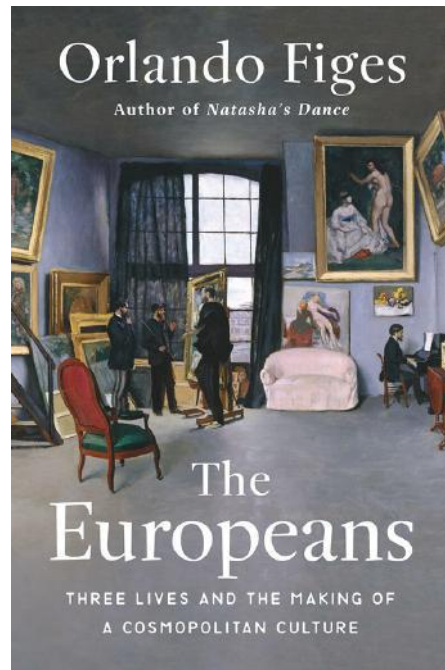

Abb. 1: Orlando Figes, *The Europeans: Three Lives and the Making of a Cosmopolitan Culture*, illustrated. Metropolitan Books/Henry Holt & Company, New York, 2019. 688 pages, €12,89.

Een onderbelichte geschiedenis aan het voetlicht gebracht

Maud Roelse

In 2019 werd er een motie in de Utrechtse gemeenteraad aangenomen waarin gevraagd werd om een onderzoek naar het slavernijverleden van de stad Utrecht. Twee jaar later werden de resultaten van dit onderzoek gepresenteerd in de bundel *Slavernij en de stad Utrecht* onder redactie van Nancy Jouwe, Matthijs Kuipers en Remco Raben. De bundel is een startpunt, want er is nog veel onderzoek te verrichten. Naar het slavernijverleden van Utrecht was nog weinig tot geen onderzoek gedaan, dus de auteurs stonden voor een grote opgave. Deze opgave moest ook nog eens in beperkte tijd worden verricht, daar publicatie met Ketikoti 2021 de wens van de gemeente was. Dat streven is dus behaald, maar is het ook gelukt een evenwichtige bundel te presenteren die de manieren waarop de stad Utrecht met de slavernij verbonden was, aan het voetlicht brengt?

De keuze om het onderzoek de vorm van een bundel van twintig artikelen te geven, is ongetwijfeld beïnvloed door tijdsdruk, maar biedt ook de ruimte het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken te belichten, door achttien auteurs met verschillende achtergronden. Nadeel hiervan is dat artikelen in-

houdelijk overlappen. Telkens wordt toegelicht dat er nooit veel aandacht was voor het slavernijverleden van de stad Utrecht, omdat het geen havenstad is, het aandeel in de slavernij klein was in vergelijking met steden als Amsterdam, Middelburg of Rotterdam, en er geen kamer (afdeling) van de VOC gevestigd was. De retorische vraag 'Is het niet wat vergezocht om de stad Utrecht aan de slavernij te verbinden?' wordt op verschillende manieren in de artikelen verwerkt, terwijl de lezers waarschijnlijk wel begrijpen dat dit niet het geval is, gezien dat er een 328 pagina's tellende bundel over is geschreven. Mogelijk heeft het redigeren van de bundel ook iets onder de tijdsdruk geleden. Daarnaast had iets meer positionering in de huidige ontwikkelingen in onderzoek naar slavernijverledens van steden het werk gesierd, want er gebeurt de laatste jaren veel in dit onderzoeksveld.

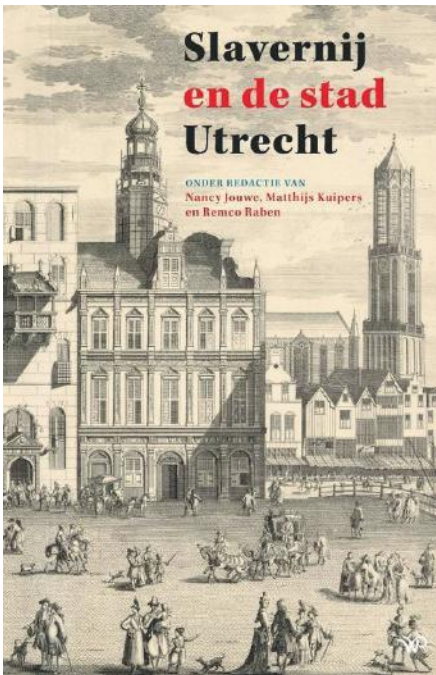
De manier waarop in verschillende artikelen, zoals die van Wim Manuhutu over VOC-admiraal Steven van der Haghen en slavenhandelaar en koopman George Beens, wordt ingezoomd op het niveau van het individu, maakt het verleden tastbaar en inzichtelijk. Er wordt niet enkel aandacht besteed aan individuen,

maar ook aan instituties, zoals de Provinciale Utrechtse Geootroyeerde Compagnie, en aan het bestuur van de stad. Hoezeer het lokale bestuur in de vorm van de vroedschap verweven was met slavenhandel en handel in door slavenarbeid geproduceerde goederen, wordt treffend beschreven. Het verhaal van hoe ‘de gewone burger’ hierin betrokken was - de VOC was een belangrijke werkgever in Utrecht - verdient nog meer aandacht, en daar ligt dan ook nog ruimte voor verder onderzoek.

Naast de hierboven genoemde onderwerpen is er ook een achttal artikelen opgenomen over de kerk en abolitionisten, en zwarte aanwezigheid in Utrecht. De verscheidenheid aan onderwerpen is zowel een kracht als een zwakte. Er kan op veel verschillende thema's licht

worden gescheden, maar die verscheidenheid laat ook een enigszins onbevredigend gevoel achter. Het zijn namelijk verkennende artikelen, die de aanzet vormen voor verder onderzoek. Kortom: er is werk te doen.

De bundel is
een startpunt,
want er is nog
veel werk te
verrichten

Afb. 1: Nancy Jouwe, Matthijs Kuipers en Remco Raben (red.), *Slavernij en de stad Utrecht*. Walburg Pers, Zutphen, 2021. 328 pagina's, €24,99.